

ВИДИЦИ

Часопис за културу, умјетност и друштвени живот
Година II;

Број: 7 И 8

Пјесници учесници "ВИДАКОВИЋЕВИХ ДАНА"

Мирко Иконић
ГАЛЕРИЈА НЕТАЛЕНТОВАНИХ СЛИКАРА

Драган Папоњак
ПЈЕСНИЧКЕ БОЈЕ ДУГЕ

Витомир Пушоњић
ЕПСКА ПОЕЗИЈА ИЛИ ЗАВЕТНИ КОВЧЕГ

Радомир Јагодић
СИМБОЛИ

Светислав Пушоњић
ЖИВОТ, СНАГА И СЛОБОДА ЛИЧНОСТИ У ФИЛОЗОФИЈИ
ВЛАДИМИРА ВУЈИЋА

Дијана Инђић
ЧЕСТИТКЕ И ПРАВОПИС

ИН МЕМОРИАМ
ПРОФ . ДР РАДОСАВ Ј. ЂУРОВИЋ

Издавач:

Центар за просвјетну и културну дјелатност

ПРОСВЈЕТА

РУДО

За издавача

Ненад Мршевић

Главни и одговорни уредник

Драган Папоњак

Технички уредник

Предраг Кастратовић

Лектор и коректор

Дијана Инђић

Редакција

Драган Папоњак, Војислав Топаловић, Милко Чолаковић, Зоран Стијеповић, Предраг
Кастратовић, Радомир Јагодић, Дијана Инђић, Благоје Церовић,

Стални сарадници:

Др Радосав Ђуровић, стручни сарадник за питања језика;

Марина Чолаковић

САДРЖАЈ:

ОРИГИНАЛНА И ПРЕПОЗНАТЉИВА МАНИФЕСТАЦИЈА.....	4
ВИДАКОВИЋ ПЈЕСНИК.....	6
Пјесници учесници ”ВИДАКОВИЋЕВИХ ДАНА”	9
МАГИЈСКА СНАГА РИЈЕЧИ	15
Мирко Иконић ГАЛЕРИЈА НЕТАЛЕНТОВАНИХ СЛИКАРА.....	17
Фахрудин Фахко Хрњић ЉЕТЊЕ ЈЕ ЈУТРО.....	21
Мирко Иконић КЊИЖЕВНО СТВАРАЛАШТВО РУЂАНСКОГ КРАЈА.....	24
Драган Папоњак ПЈЕСНИЧКЕ БОЈЕ ДУГЕ.....	26
Драган Папоњак ОДБРАНА СВЈЕТЛОСТИ.....	29
Витомир Пушоњић ЕПСКА ПОЕЗИЈА ИЛИ ЗАВЕТНИ КОВЧЕГ.....	30
Радомир Јагоодић СИМБОЛИ.....	36
Светислав Пушоњић ЖИВОТ, СНАГА И СЛОБОДА ЛИЧНОСТИ У ФИЛОЗОФИЈИ ВЛАДИМИРА ВУЛИЋА.....	37
Дијана Инђић ЧЕСТИТКЕ И ПРАВОПИС.....	45
ИН МЕМОРИЈАМ ПРОФ . ДР РАДОСАВ Ј. ЂУРОВИЋ.....	46
Радомир Јагодић ПРЕЗИМЕНА.....	51
Рудо кроз вијекове АУСТРОУГАРСКИ ПЕРИОД.....	51
ЧЕДНОСТ И ЧЕСНИЦА.....	53
ЛАЗАРЕВА СУБОТА - ВРБИЦА.....	53
ЛЕГЕНДЕ ИЗ ДОЊЕГ ПОЛИМЉА.....	54
Иво Андрић ЗНАКОВИ ПОРЕД ПУТА.....	55
Долином Лима БУЈАК.....	55
ДА ТИ КАЖЕМ.....	56
ПИСМО КУМУ.....	57
Писмо уреднику.....	58

ОРИГИНАЛНА И ПРЕПОЗНАТЉИВА МАНИФЕСТАЦИЈА

Прије пет година у Рудом је организована културна манифестација у спомен на живот и дјело Милоша Видаковића, којом би се коначно исправила историјска неправда учињена према Младобосанцу Милошу Видаковићу, српском пјеснику и критичару из овог краја, који је пратећи и слиједећи авангардне појаве у књижевности стекао статус једног од најугледнијих и најауторитативнијих српских пјесника и критичара двадесетог вијека.

Мада још увек далеко од замисли, "Видаковићев дани" полако, али сигурно постају оригинална и препознатљива манифестација која ће, у то сам већ сигуран, врло брзо да се уврсти у ред културних манифестација републичког карактера и значаја.

Упркос присутном скептицизму као и незаинтересованости неких значајних чинилаца, те отпору израженом менталитетом провинцијске малограђанштине, четврти по реду "Видаковићев дани" су показали да активности које су СКПД "Просвјета" Рудо и Удружење младих, као организатори прве одржане мани-

фестације, започели прије пет година, нису биле узалудне, и да активности ове врсте све више добијају на значају, јер се учвршћује и установљује манифестација која прераста у традиционалну.

Захваљујући прије свих упорности и истрајности појединаца ентузијаста и подршци руководства Центра за КПД "Просвјета" манифестација се из године у годину ваљано дефинише, планира и организује, а постаје и препознатљива по увијек новим и оригиналним садржајима, па за разлику од других по карактеру сличних манифестација, неће "патити" од стереотипности, неће пасти у замку понављања, излишности и досаде.

А што је то што ову манифестацију издваја од других? Који су то садржаји који гарантују оригиналност и бијег од стереотипа?

Уз стандардне догађаје (књижевне сусрете, вечери поезије, позоришне представе, изложбе и промоције) манифестација сваки пут нуди нешто ново што пријатно изненади рецепцијенте, односно све заинтересоване за ову манифестаци-

ју.

У првој години била је то дивна бесједа београдског књижевног критичара Гојка Божовића о дјелу Милоша Видаковића. На другим "Видаковићевим данима" изненађење је било такмичење познатих умјетника у говорништву. Трећа манифестација по реду донијела је "Видике", нови часопис за културу, умјетност и друштвени живот. А на почетку манифестације часопис је промовисан. На четвртим "Видаковићевим данима" појавила се монографија књижевног стваралаштва Рудог "Кад Рудо лиром заруди", значајан за овај мали град историјски подухват на коме би позавидјели и значајнији културни центри. И тако редом. Организатори се не препуштају стихији и већ припремају изненађење за пете "Видаковићеве дане".

Овим поводом желимо да вам приближимо Видаковића - пјесника.

ВИДАКОВИЋ ПЈЕСНИК

Видаковић је, такође, познат као пјесник сонета, мада је тек са појавом "Царских сонета" које је постхумно објавио његов отац 1918. године, та општа слика о Видаковићевом пјесништву промијењена. И прије и после "Царских сонета" Видаковић је написао значајан број надахнутих, искрених пјесама слободне форме. Неки данашњи књижевни критичари посебно истичу циклус пјесама много веће вриједности, које је пјесник писао 1912. године у Паризу. Такође, критичари уочавају да је Видаковић његовао култ чисте поезије.

Мада је протекло много времена, књижевна критика још увијек није се цјелисходно одредила према поезији Милоша Видаковића, јер се углавном пажња усмјеравала на Царске сонете и њихову декоративност, што је створило неадекватан суд о његовој поезији. Углавном критика је неподијељена у вредновању Царских сонета, истичући грациозност, звонкост и стилизованост о идеализованим ликовима и збивањима из историје и предања.

А када се говори о "Царским сонетима", када се одређује њихова умјетничка вриједност, ваљало би избјећи досад уопштено дати суд да су то "стандардни, бледуњави и неоригинални сонети, или "грациозни, звонки, дескриптивни" сонети о идеализованим ликовима и збивањима из историје и предања. У суштини, уопштено вредновани, они то и јесу. Али, не би се требало уопштавати и о њима уопштено слику дати (било би неправедно), јер у "Царским сонетима" има и оних који својом љепотом и успјешношћу из таквих оквира излазе, и превазилазе клишеiranу форму вредновања. У таквом вредновању, методом којом "од шуме не видјети дрво", неправедно су изостављене, односно нису ваљано уочене вриједности оних успјешних сонета, који се и естетски, а посебно јачином исказаних емоција не уклапају у вредносне оквире "идеализованих ликова" и "декоративних сонета".

Није ли довољан прилог овој тврдњи пјесма "Гроздана" у којој нема нити наглашене звонкости сонета нити оне декоративности (lar rig lar) нити, идеализовања лика. Напротив, у пјесми су исказане снажне емоције и драматика страдања оличена у љепоти младих бића, симболу тог страдања, у драматичности стрепње и молитве:

*"Гроздано, сестиро, милосна и верна,
Прижни, о прижни невесело лице.
Твоје су очи до две молићвице
Твоје су руке два љиљана смерна.*

*Гроздано, сестиро с тиужом благодатном,
Прижни, о прижни лик твој болно лежи
Твоја је душа одаја где сиреји
Кандило једно пред иконом златном.*

*Лейоито болна, обасута злима,
Около твоје светије главе има
Ореол једног страдања безмерна.*

*И цела твоја жорка судба личи
Пресветлој једној мученичкој прици,
Гроздано, сестиро, милосна и верна."*

Гроздана и њена љепота није идеализована да би се идеализовао лик, већ је и та љепота наглашена молитвом да би се управо постигла драматичност, стрепња пред удесом и злом које пријети. Биће је предато молитви, па је и љепота само у служби љепоте душе бића које се моли, које стријепа пред злом, зато је та љепота болна, обасута злима.

Наглашеног идеализовања и декоративности нема ни у пјесмама "Писмо драгани", "Плач сестре Дојчинове" и "Сутон". И у суштини идеализовање ликова у складу са епском традицијом и епском народном пјесмом, али је и та идеализована слика и ликова и раскоши средњовјековља више у функцији да се покаже јачина бола и страдања, што и сам пјесник наглашава у епилогу "Царских сонета".

Мада се само наглашава већа умјетничка вриједност циклуса пјесама које је пјесник писао у Паризу, ипак књижевна критика није се студиозније одредила према овим пјесмама. Можда и из разлога што има несрећених пјесама. А управо у тим пјесмама пјесник је исказао сву раскош свог талента, пјевајући искрено, непосредно и неусиљено исказујући интимна стања душе и у исповједном лиризму налази најподеснији израз набујале емоционалности. Доминирају у тим пјесмама мотиви несрећне љубави, чежње туге и сјете, уоквирени у атмосферу јесени, поноћи, тренутне пјесникове усамљености. Те пјесме су складне и хармоничне садржине и израза, мада је пјесник, чини се експериментисао са различитим поетским

облицима. Већина тих пјесама је без наслова, али су пјесме складне и хармоничне садржине израза.

И када пјева о љубави, пјесник исказује само патњу и бол. То су више болна сјећања а љубав чулна, платонска, проткана мотивима природе, чежње и самоће; медитативна и меланхолична поезија, присна и непосредна.

*"На свежем челу девојачком
Сјавају радосно мисли и милошће.
На белим ручицама њеним
Чекају мир и починак наша немирна срца".*

А када пјесник пјева о љубави у форми везаног стиха онда је тај стих уз лиричност која подсећа на ону Јесењинову, или пак Дучићеву, испуњен необичном музикалношћу:

*"У очима једна туга сјоји
У очима жалост сенке вија.
Далеко су срећа и покоји
И свежина грађих мелодија.*

*Далеко су младости и снаге
Што су мртве пре но што су биле
И сећања на глас леје грађе
И погледе ко блистање свиле."*

Пјесник је усамљен а уз ту усамљеност јавља се болна чежња, чежња за срећом, за драгом, далеком и недостижном.

*"У ово вече тиха хлада
Све чекам, жудим благо молим,
Множину среће или јада,
Само не жену коју волим".*

Углавном ове љубавне пјесме уоквирене су мотивима вечери, сутона или поноћи, тренуцима самоће у којима се рађају и чежња и туга и сјета и болна сјећања.

Мада понекад пјесник нагиње ларпурлар-тизму и дескриптивности, и у таквим стиховима исказана су снажна осјећања:

*"Зашто никад да се не залети
Песма среће никад зајочети?
И зашто не здеру се клети
Што но крију маштања нам свети?"*

У овим пјесмама, као и код већине младих људи исказана су интимна стања душе и у испов-једном лиризму налази се израз у којем су снажне емоције. Пјесник се често упушта у експеримен-тисање и провјеру различитих поетских облика, вјероватно под утицајем поезије европских пјес-

ника, па га занима и строфа изломљеног стиха. Пјесник је, као што је познато, заговорник форми слободног, невезаног стиха и већина његових пјесама које су настајале у додиру са европском умјетношћу су медитативно дескрип-тивног типа. Једна од тих је и пјесма коју је пјес-ник посветио Иву Андрићу, његовом школском другу и искреном пријатељу.

Међу овим пјесмама има и оних које су остале недовршене и несређене, пјесме нарушеног и ритма и складности. Таква је пјесма "Далеко" гдје у строфи изломљеног стиха и ритма пјесник упућује на неспокој и немир у души.

*"Болећив мирис блуди
И луди.
Ветар по равни свира.
А по кој, што сам чека -
Далеко.
Далеко срећа мира."*

Необична је и стилска форма стиха у пјесми "Девојци", гдје се смјењују осмерац и четварац а римују се први и други стих, четврти и пети, трећи и шести. У том експериментисању формом посебно је занимљива пјесма "Залутао спомен" којом пјесник потврђује способност овладавања комплексним пјесничким техникама стиха.

Драган Пајоњак

ПОЕЗИЈА

Ко сном далеким да су се занеле
Гледају мене једне очи плаве,
И једне руке милују и целе
Срце, ко горске лековите траве.

Откривају се велови од злата,
Везени негде преко седам мора,
И замиришу недра умиљата
Бела, ко никад невиђена зора.

А усне једне шапућу занете
Незване речи милосне и смерне,
Речи о срећи неутешне сете,
Речи без конца, речи неизмерне.

И шапутање свилено прелива
Срце милоштом сањивом и нежном,
Срце, што срећом уљуљано снива
О нечем лепшем, вечно недосежном.

У ОВО ВЕЧЕ

У ово вече тиха хлада
Све жалим, чекам, благо молим,
Множину среће или јада,
Само не жену коју волим,

У ово вече кад изгрева
Месец и болно радост лева,
У ово вече душа пева
И замућена жудно снева.

Сад један ветар, ветар блуди
Кроз месечину и бехаре.
О, што смо ноћас тако луди,
О, што се мртве жудње жаре.

У ово вече тиха хлада
Све чекам, жудим, благо молим,
Множину среће или јада,
Само не жену коју волим.

ТИШИНА

На месечини мирној ћути
Широка варош и уснула,
Торњеви бели, празни пути
И сахат кула,
На месечини мирној ћути.

Куда си пошла душо моја?
Што си се дигла и занела
По ноћи мира и покоја
И светла бела?
Куда си пошла душо моја?

Са радовањем и немиром
И осећања безброј свежих,
Куда си пошла када широм
Тишина лежи.
Са радовањем и немиром.

Сад месечина бела, танка
Над крововима мртвим дрема,
А нама, о душо, нема санка,
Ах, санка нема.
Сад месечина плови танка.

НАША ЦРКВА

Наша црква у тишини спава.
Месечина. Један јаблан стари
Поред торња сама уздрхтава
И у ноћи с немиром стражари.

О, колко је освануло зора
И минуло сунчаних недеља,
Кад је народ силазио с гора
Својој цркви пун вере и жеља.

Јутрења је свим утеха била,
Свежим дахом својих молитава.
И једна се чудна светлост лила
Кроз прозоре изнад седих глава.

А сад мирно. Месец као млеко,
По долини измаглица плава.
И срећа нам далеко, далеко.
Наша црква у тишини спава.

ПАДА СНЕГ БЕО

Пада снег бео. Над белином ствари
Свест сама лута са незнатим смером.
Нит ја за ког, нит ко за мене мари,
Нити се тешим каквом добром вером.
Празан је дом и свет празан цео.
Пада снег бео,
Пада снег бео.

А ја бих хтео бол и жеље дуге
И да сам вољен, вољен и да волим,
Да грлим радост ил колена туге
И клечећ болан скрушено се молим
Огромно нечем чега сам ја део.
Пада снег бео,
Пада снег бео.

И свет је празан. Белином засути
Друмови лепи који срећи воде.
Срце је мирно, срце моје ћути.
Тек као бледе тишине да ходе
Снег пада, пада дан убог и цео

Снег бео, бео,
Снег бео, бео.

ДОЋИ

Вечерас, касно, када мјесец гране
И лаки шапат кроз грање се проспе,
Зашуме снови и визије сане
- Ја ћу ти доћи, моја лијепа госпе.

И чекаћу те наслоњен крај кипа,
Близу базена скривена у парку,
Док мјесечина бијеле руже сипа
- Ја ћу ти причат моју чежњу жарку.

О, дођи! Тада испод мирних грана
Ми ћемо сањати и жудити снено;
Дрхтаће срце, наша младост рана
- Ја ћу ти љубити усне, лијепа жено.

Дођи! И тад на наше чежње страсне
Небо нек раскош и звијезде проспе,
Уз шапат ноћи сањиве и касне
- Ја ћу ти љубити очи, моја госпе.

СУТОН

Зашто, зашто из минула жара,
После много дана заборава,
Зашто љубав одбегла и стара
Опет тихо болно васкрсава?

Плави сутон низ равни се слива,
Потопљене у вечерњој магли.
Опет душа очарана снови
И у сумрак засенута нагли.

Опет тако, сред ћутања нема,
Болан немир смућено се буди,
И тихо се неслућено спрема
Небројено осећања лудих.

И на ветру кроз сутон се њишу
Вите сенке и косе вијоре.
Вите сенке. И недра миришу,
Безброј усни заносљиво зборе.

Сутон. Сутон. О, како ме чара
И свега ме милује и плени.
И опет се непојамно ствара
Једна песма о вољеној жени.

ДАЛЕКО

Високо месец броди;
На води
Сребрни траг му лежи.
Снена се душа буди
И жуди,
С ока ми санак бежи.

Куд ли је пошла? Шта ли
Сад жали?
И за чим луда жели?
Скоро ће пола ноћи
И проћи,
Ми ока нисмо свели.

А ја сам покој чеко
И меко
Падање ноћи мирне.
На очи моје снана
Да пане
Мир, сан да вам дирне.

Болећив мирис блуди
И луди.
Ветар по равни свира.
А покој, што сам чеко -
Далеко.
Далеко срећа мира.

ГРОЗДАНА

Гроздано, сестро, милосна и верна,
Пригни, о, пригни невесело лице.
Твоје су очи до две молитвице,
Твоје су руке два љиљана смерна.

Гроздано, сестро, с тугом благодатном,
Пригни, о, пригни лик твој болно лепи
Твоја је душа одаја где стрепи
Кандило једно пред иконом златном.

Лепото болна, обасута злима,
Около твоје свете главе има
Ореол једног страдања безмерна

И цела твоја горка судба личи
Пресветој једној мученичкој причи,
Гроздано, сестро, милосна и верна.

Пјесници - учесници ”ВИДАКОВИЋЕВИХ ДАНА”

ДРВОСЕЧА

Псовком тешко започне дан
и ћутке потом у шуму пође,
Цокула разваљена, кожух поцепан,
У ходу кришку хлеба глође.

Од љутње силне пуцају дебла.
Под ногом блато, на лицу грана.
На кишном дану кожа озебла,
чека крај тек сванулог дана.

Дубоко негде у себи грца
проста душа грешног дрвосече.
Без дана тоpline, Бога ни сунца,
Хлеб носи деци док пада вече.

Владимир Паніћовић

ДЕШАВА СЕ НЕШТО ИЗ ТАМИНЕ

Ужад вежу мрежу
Из сна пустог неко се трже
Да не прспава равнотежу
Спуштају вршу брже

На крљуштима месечине
Умиру рибе у мресту
Дешава се нешто из тамине
Као на неком одабраном месту

Бојан Максимовић

ЗА НЕЈАКЕ РУКЕ ТЕШКО БРЕМЕ

Водо прва
И водо последња
Од мириса и од горобиља
Проклета си ако жеђи има.

Зар је важно ко ће после доћи
Од мириса да нас распијани
којим сливом
У наручје циља
Кад сви теку у океан ноћи.

Милутићин Романџић

ЗНАМ

Знам ко ме одаје
кад сузу, чежњом
хоћу да се сакријем

Знам ко ме одаје
кад реч, кад песму
у трену зауставим

Знам ко ме одаје
кад те погледам
истине се у очима
топлином испишу
из њедара
жељом потекну

Раџмила Тришевић

БОГОРОДИЦИ ТРОЈЕРУЧИЦИ

Не тражим твоју одсечену шаку
за мој длан,
за моје ране, небеска Видарице.
Тражим све три твоје руке
за распети род,
Јерусалемска Тројеручице.

Спусти свој одсечени длан
на ране звездане
и главе не кољу
које се још суше,
за испране лобање у песку,
на згаришта која се пуше.

Спусти своје длане
на наше Видовдане,
на руку Дамјана
у кљууну гаврана,
на колоне избегличке
од Ларисе,
Косова, Книна, Кистања...
на ране српске од постања.

Оматери нас, Света Богоматеро,
онебеси, освети, обожи,
сложи, умножи
у виноградима, воћњацима,
у пољима и браздама,
у сенокосима и откосима.

Ако ти нећеш,
ко ће нам помоћи,
ако ти не можеш,
ко ће моћи.

Ми не можемо даље
од свога распећа,
Света Богородице Тројеручице.

СЕЋАЊА СА ПОЧЕТКА ВЕКА

Након свих ових година
знам да се упокојени отац
никад није нашао међу сенкама блажених

Напротив, ни за трен није избивао
из наше ровите савести
због бунила у ком смо наставили да живимо.

Додуше, на самртном часу отац је рекао и ово:
били смо и бићете још дуго у мраку,
све ће вам бити лажно и наопако
ваш смех ће очас постајати плач
као што ће светлост дана све више освајати тама

Мирко Иконић

ДЈЕВОЈКА

Кад пољем шеће чежње препуна,
класје жуто пред њом се повија.
Тек оком жмирне зрно кукоља;
поглед јој упија водопија.

У маслачку жеља пожутити,
у трену, погодној прилици,
ослухну тракторак на утрини,
кад камилица шапну Милици.

Осмијехну се кукурузна свила;
док реса са себе полен стреса,
граорица јој глежањ обвила.

Биљчу не смета жега, ни суша,
док плави љепоте обиље;
биљче на сунцу љепоту слуша.

Пунџиша Пајић Пињо

Божидар Сјанар

НАИВНИ СМО, НЕМА МЈЕРЕ

Наивни смо, нема мјере,
ни кантара да потегне,
тек се глава српска бистри
кад се уже душманина
око врата чврсто стегне.

Прије тога ми све знамо,
лукави ко лисци стари,
препаветни, драги Боже,
а на један стисак руке
преваре нас дерикоже.

На тврду су вјеру тако
и прадједа заскочили,
њега сабљом, дједа пушком,
отац рек'о: "Никад више",
а ножем га распорише.

Истину и правду скупа
на крвавдан нама дијеле,
а у хашким ћелијама
чамиће наивност српска
док јој очи не побијеле.

Милун Мишо Лубарга

ИЗБОР

Страдалништво судбина је наша
у слободи сопственог односа,
према смрти и према спасењу
као вјера властитог поноса.

Изабрали небеско смо царство
када су се дијелиле круне,
трагедију као израз воље
кроз устанке, бојеве и буне.

Израз наше нутарње слободе
догоди се све у једном дану,
напуштамо земаљску нигдину
да стигнемо први у нирвану.

Да смо ближи Створитељу свега,
винусмо се пут вјечних висина,
то засвагда себи изабрасмо,
смрт је ништа, а Бог је истина.

Милаг Обреновић

ВИШЕГРАДСКА ЦРКВА НОЋУ

Свиленим нитима
од Бога спуштена
лебди у ваздуху,
додире небо
ореолом светаца,
чвршћи су јој темељи
од лукова
ћуприје на Дрини,

и дубљи коријени
од коца дреновог
што су Радована
на њега набили.
Свијетли ко у по дана
да се душе лакше
с ћуприје и коља
попењу на небо.

Милаг Обреновић

ПЈЕСМА ЗАВИЧАЈУ

Ту гдје вирну нога боса
из пелене размотане
крај борова и откоса,
гдје потоку слазе стране

и виори обзор плави
исплетен од старог сјаја,
однекуд се мени јави
блажен мирис завичаја.

Усред срца, насред ока,
сакривен од сваке хајке,
као стручак босиока
у рукама моје мајке.

Он ме зове танком сјетом
друма старог што је пјев'о
брижну пјесму за дјететом -
и ја му се враћам, ево.

Црте оца на мом лицу
препознају посне њиве,
расте кров на ластавицу
и пупају старе шљиве.

ХОДОЧЕШЋЕ СВЕТОМ САВИ

Свијетли смоква коју си посадио
Оне Ноћи на три звијезде с анђелима
Корјењем мјесечине у Хилендарској ватри
Да огријемо руке
Кад су нам срца залеђена
А ноге нам камење
Што проси мало хљеба благословом
У овом мраку кука и омчи
Сијеку на комаде и брата
Који браћу мири, да не потежу потајце.
Јер све што крвљу дође,
Ђаволом оде у таму гријехом.
У овој магли и невидјелици
Док сви сабирају и скупљају за зиму
Ми и крв расипамо ал горећи
Онима што не створише ништа
Златом купујући душе црнојезика и црнодуша
Тјешећи се да је добро ако не буде горе
Да је боље имати, него вјеровати.
Јер ево вучијим корацима долазе ловци
Да нас тријебе да нас ни за сјеме не остане.

- Помози боже, да се сви скупимо

Око Твоје ватре свете, ко пчеле смирене и благи
Милост Сина Божијег излиј на наше душе
грешне
И ОПРОСТИ НАМ

Миленко Јевђевић

Радомир Јаџогић Рашо

Н Е М И Р И

Кад у мени
У прољеће
Зазелени
Млада трава
Тад немири
Из нутрине
Ко гејзири
Прокључају

Тад ми глава
У облаке
Небу лети
Тијесно ми је
У оклопу
Мог тијела
Тијесно ми је
На планети

Сва ми мора
До кољена
Васељена
До рамена
Нар ми пуца
У грудима
Кидају се
Моћни ланци
И окови

С циганима
Братимим се
Простори ме
Маме нови
Непознати
Буран талас
Вреле крви

Пред собом би
Све да спржи
Све да смрви

Па се бојим
Да не свиснем
Ето зашто
Пјесме пишем
За чергама
Идем лутам
Вино пијем
Звијезде бројим

Звије-зде бројим

Миланко Боровчанин Ромсок

ИСПОВИЈЕСТ МИЛУТИНА 1915 године

Само пуцајте мајоре Димиријевићу
Они што ће доћи послје Вас, неће пуцати више.
У престоничкој штампи пише да сте лудачки штеловали
Артиљерским дивизионом за Краља и мајчицу милу,
Не савијајући вратове пред курвом Јевропом.
Команда "Мирно, марш на Дрину!", или још боље
Фрањи Фердионанду од Аустрије лично "Марш са Дрине!"
Са гејом и шајкачом на Цер ли Текериш па шта буде,
Са четири јахача апокалипсе на небу изнад Србије,
Док свети Ђорђе у Мачви убија аждаху
И лети изнад Шумадије Дринска са Жељезним пуком,
Са мртвима кад живих нема у строју.
А ударио тифус и Арнаути да те Бог сачува
И Шваба и Бугар ко да се ракија дијели,
Јуриш за ђенерала Степу са трубом гйчевском
Са мајком шумом и Небом мјесто крова
За воћњак и дубраве, кошнице и оранице
За свадбу, вранца у чези и славу сељачку
За живе крајпуташе у колони по један
Њима никад боље, нама никад горе
Чујеш ли нас Боже, молимо те ко брата
Из душе нам ево свијетли као из студенца
За мало топлог хљеба и млијека
За ластавичије гнијездо под запаљеним кровом: молимо Те
За мјесец млад кад цвијета дрвеће и анђеле свјетла
За коња зеленка и купу црног вина: молимо Те,
Да једном и Србима Сване ко људима
Као бијеле магле послје Ђурђевдана
За живот ево умиремо да се једном родимо
Помози нам Боже, помози!

Радомир Јаџогић Рашио

ОНИМА КОЛИ ДОЛАЗЕ

Када нас не буде више
пронађите нас:
на стратиштима
пустарама
и гробљима
на косовим пољима
свуда нас има.

Ако нам затру трагове
не одустајте:
копајте памћењем,
ожиљцима,
кажама
и пјесмама,
тамо нас има.

Ако вас преваре,
ако о нама ружно говоре,
не вјерујте им:
ми смо водили
буне и бојеве,
наше су мајке
носиле црне мараме,
нашим су прахом
и њиве пођубрене.
Од крви наше
ријеке су потекле,
на нашим костима
зидине зидане,
зато не дајте
да вас преваре!

Преграг Остиојих

КАД САМ СЕ ЈА РОДИО

Кад свет угледах једне зиме
Сви се радоваше зацело
Журно ми дадоше и име
И испеглан динар на чело

Отац се намири на тачке
Дувана, кафе и шећера
Преко реда, и туђе значке
Плашећи се да не претера

Бише тада гладне године
Од рода само жеља пуста
Јели и трњине и глогиње
Ваља хранит' још једна уста.

Што ово име добих, и дар
Никада нисам разумео
Схватих само истањен динар
Што ме прати кроз живот цео.

Драган Пајоњак

ТО ЈЕ ТО

Ти ниси сунце злато или сребро
Већ нешта више од свега тога
Ти си оно моје ребро
Најлепши поклон од самог Бога

Свевишњи човека створи на крају
И од велике љубави своје
Да би му било лепше у рају
Он од једнога направи двоје

Због тога без тебе ја нисам цео
И са свим празно биће је моје
Са тобом сватих шта је Бог хтео
Кад је од једног створио двоје

Јер ти не чиниш што чине жене
Не глумиш лепоту и допадање
Него си напросто део мене
Који ми ствара божанско стање

Поред божанских спојених душа
Завидни ђаво с миром не седи
Кренуће опет да те куша
Да све то уништи и обезвреди

Он врло лукаво обавља своје
Нудећи страсти врло пролазне
Како би од једног направио двоје
Којим је љубав гора од казне

Вийомир Пушоњић

Европа у Србији

Што је некад прави живот био
Данас личи на неслане бајке
Јер је човек данас нешто друго
Нема данас Јевросиме мајке

Сада мајке своју децу уче
Да за правду жртву не учине
Мајчина се заклетва не чује
Немој душу огрешити сине

Другчије се сад и кћери уче
Место срцем свим другим до славе
Да не буду Пријездине љубе
Но успешне кује Видосаве

Место мяса или груде сира
Деца једу брзометну храну
Нема више младог Сјенковића
Да замјени оца на мегдану

Нема данас срчаних јунака
Што се људски с душманом туку
Но кукавци што су само кадри
Да се с леђа ко курве привуку

Срчани су људи данас смјешни
Полтрони су признати и славни
Кукавељ је сасвим идеалан
За поредак потрошачко-правни

Европска смо земља у целини
Од Србије не остаде ништа
Куће су нам модерне европске
Са нужником умјесто огњишта

Вийомир Пушоњић

Пјесникиња АНА ГРДИНИЋ

МАГИЈСКА СНАГА РИЈЕЧИ

Ана Грдинић почела је врло рано да пише поезију, већ као гимназијалка. Пјесме је објављивала у књижевним часописима. У Рудом у то вријеме била је претходник једне нове генерације талентованих пјесника, а неким од њих била је и узор. Пјесме збирке "Оживеле речи" настајале су у гимназијским и студентским данима Аниним, па је отуда доминантна љубавна тематика, јер како рече Јован Дучић, три ствари иду увијек заједно - младост, љубав и љепота. Обично најљепша је и емоционално најснажнија љубавна лирика која настаје у младости. То потврђују љубавне пјесме Анине. У њима су исказане снажне емоције радости и усхићења, боли и туге, разочарења, горчине и самоће.

*"Вечерас имам хаљину жорчине
са цвјетњима очаја
Вечерас имам дијадему шуге"
(пјесма Шоалети)*

А сам наслов збирке "Оживеле речи" упућује да се ријеч намеће као основна могућност за идеју лијепог. Ријечи су пјесникињина опсесија, она са њима живи, од њих зида стварне и нестварне свјетове, поезију сна и јаве. Пјесникиња пјева о љубави, стрепњама и страху, ноћним самоћама, несаницама и сновиђењу, о противурјечности двају заљубљених бића, о тјескоби постојања која искри до бесконачности космоса.

*"Осамнаест Јулијетера краси ми косу
А хаљаде их је у мојој бесконачности".*

У вртлогу идеја ипак остају скривене многе загонетке живота:

*"Бавоље хоћу
ђавоље да ме обоје
Кроз жране хоћу
- сјојше
Мора су дубока."*

Рафинираним пјеснички изразом пјесникиња гради поетске слике као средство комуникације са временом и простором откривајући унутрашњи простор маште, осјећања и мисли. Кондензованим пјесничким изразом, симболима и метафориком изражава сложено унутрашње биће:

*"Гране ми главу везаше
ја много хћегох*

*Траве ми ноге везаше
иако журих..."*

У језичком ткиву преплићу се класично и модерно, својеврсна је то синтеза традиционалног и модерног. Пјесму прије свега карактерише концизност форме:

*"Ко украде сан
Ко украде ноћ*

*Корак мрзим
Корак немам..."*

Одбацујући све сувишно пјесникиња осликава проблем у његовој есенцијалној концентрацији:

*"Белим ојет обожућу
Мисли да се виде
Освјетлићу
Оживећу
Све
Само да сјиднем.*

Зањихај' ћу ноћас звуке."

Иако рафинираним пјесничким изразом пјесникиња гради складне ритмичке цјелине, ипак понекад остаје стилска недореченост у игри ријечима као у пјесми "Сузе у очима":

*"Да л' росом шело кућа
Да л' можеш ђобећ' њима
И л' невољама свим
Ветрометина бива.*

Куне рањена срна..."

Поезију Ане Грдинић одликује лакоћа пјевања, магијска снага ријечи, баш као што на то и сам наслов збирке "Оживеле речи" упућују.

Драган Папоњак

* * *

Ана Грдинић рођена је 1950. године у Пљевљима. Основну школу је завршила у Рудом а гимназију у Прибоју. Филолошки факултет је завршила у Београду гдје и данас живи и ради.

Објављивала је пјесме у разним књижевним часописима, а успјешно пише и есеје. Истински је заљубљеник српског језика, а њено језичко ходочашће по свијету граничи се са чудесним. Право је чудо колико енергије, знања, умијећа и упорности улаже у борби за српски језик. Од деведесетих година прошлог вијека Ана је сву своју активност усмјерила на стварање српских школа по свијету - прво у Либији, а потом у Јужној Африци, у Јоханесбургу и Преторији, гдје се изборила да се српски уведе равноправно у школе као страни језик и то од првог разреда основне школе па до четвртог разреда гимназије и полагања матурског испита. Отварајући српске школе врши чудесну мисију просветара по свијету, његује и преноси лијепу писану ријеч.

Године 1974. Међурепубличка заједница за културно просвјетну дјелатност Пљевља штампа њену збирку пјесама "Оживеле речи". Такође, њена поезија заступљена је у зборнику Поезија тремеђе.

ЂАВОЉЕ БОЈЕ

Ђавоље хоћу
ђавоље да ме обоје
Кроз гране хоћу
- Стојте!
Мора су дубока.

Рогове дајте
пепелом их поспите
да сиви буду
- Стојте!
Ватре у нарамку нема.

Па фосиле
фосиле из очију
украдоште
- Стојте!
Прашину вам видим.

Све на виљушку набодоште
на крст све распесто
- Стојте!
Све ће васкрснут.

САМО КАД БИХ ЗНАЛА

Када бих знала
да у ветру чујеш.
Када бих знала
у звездама да видиш.

Распевана као горка песма
раног јутра.
Разливена као горда река
набреклих киша
Разблатњена ко њива
напуштених јесени.
Само
када бих знала
да у ветру чујеш.

НИЧЕГА НЕМА

Ко украде сан,
ко украде ноћ

Корак мрзим
корак немам...

ЛУТАЊА

Самоћа уснулог града
заспала у окнима усамљених
усахлих снова на уснама
- лутања...
одзвони још једном
напуштеним булеваром
по лишћу плач се не чује
замакни нечујно
уморна врачам...

ЧУДА У НОЋИ

Измислићу ноћас врата
кроз која ћу проћи

Белим опет обојићу
мисли да се виде
Осветлићу
Оживећу
Све
само да стигнем.

Зањихат ћу ноћас звуке.

СКРОМАН ПУТ

Одагнај с чела боре
кад прелазиш праг
дома без злата

Радост унеси
смехом заспи
скроман кут.

Ту почиње живот
одатле води пут
вечан и прав

Ја сам ти сапутник
ти, путник живота ми
и друг...

ГАЛЕРИЈА НЕТАЛЕНТОВАНИХ СЛИКАРА

- Према писцима увек
треба бити сумњичав!

- Да ли то значи, драги мој,
да је књижевност, односно
уметност, лишена истине на
коју би живот могао да се
наслони?

- Па може се то и тако
схватити, мада је знатно
сложеније: заправо,
књижевност је магија, односно
чарање и варање оних који
унапред пристају да буду
зачарани и преварени.

- Значи ли то да и твоја
прича која ће уследити има
такве амбиције?

- Не, нема никаквог разло-
га, јер је све тако једноставно,
али опет знам да ћеш ме по
навици обасути питањима на
која немам намеру да одго-
варам. Зато слушај и памти ако
те занима, а све евентуалне
недоумице остави за оне
блажене тренутке самоће
(најбоље између сна и јаве) када
ће се прича већ сама разјаснити.

- Прихватам сугестију: моја
знатижеља ће бити обуздана,
као што ћу са друге стране сва
чула напрегнути да би магију
приче припремила за
разјашњење.

- Почетак, па и садржај је
као бајка, али зар понекад
живот није бајка!

- Била два лоша сликара и
готово исти такав песник. Они

су оличавали оно што се одва-
јкада зове уметност у једном
малом и незанимљивом граду у
коме је царовала исконска
досада натопљена тугом и
безнађем. И не само до сада,
туга и безнађе, већ и неизмерна
нетрпељивост ових назови
уметника, била је, како би већ
песник сликовито рекао,
”сива” и ”трула” свакодневица
равнодушних житеља овог
града који су били ”мирни” и
”мутни” као и река која је кроз
град протицала од када је света
и века.

Необичну причу која следи
забележио је песник, а њени
јунаци су, ко би други, него два
неталентована сликара који су
жртве властите сујете и зависти,
па тако сукобљени сами са
собом и временом и светом у
коме су живели и стварали,
углавном, лоше слике,
оставише трагове својих банал-
но јалових живота, али не у
сликарству, како су жарко
желели, већ у причи која следи,
која можда није ништа боља од
њихових неумшних слика, а
коју је песник изгледа писао са
задњим намерама.

Панто и Мато, како су се
звали поменути сликари, били
су нетрпељиви један према дру-
гом, и зашто не рећи, мрзели су
један другог, мада сам их ја, бог
ми је сведок, мрзео обојицу
више. Наравно, овакво стање
ствари подразумева

ниподаштавање, олађавање и багателисање са све три стране, што је понекад доводило до жестоких свађа и правих скандала који су иако мучни, ипак нешто значи за учмали уметнички живот ове средине.

И уместо да се дистанцирају један од другог, па да свако живи у свом јаду и беди, нека чудесна сила их стално доводила у везу, па се рат на овај или онај начин настављао несмањеном жестином до истребљења. Можда сам томе и сам малчице доприносио како бих нахранио властиту сујету песника с периферије књижевности, који би да се некако удене између ове двојице медиокритета сликарске уметности, па да макар нешто значи у малом учмалом граду, кад му већ судбина није наменила већу и значајнију улогу. Уосталом, ако си ти, као званични аутор ове приче, могао у њу да уведеш своју жену, могу ваљда и ја за себе обезбедити место како мислим да ми припада.

Међутим, како су се догађаји даље развијали, нипошто се не бих жалио на судбину која ми је наменила да забележим и аутору проследим дивљења вредну причу у којој су наши вајни сликари Панто и Мато одиграли своје аутсајдерске улоге у драми пред којом моја надпросечна машта скида капу.

Елем дозлогрди Панту да "изиграва" сликара, омаловажаван са свих страна, а нарочито од Мата и мене, пукне му филм, и пожели при чистој свести да оконча свој паћенички живот. Али показало се да је било куд и камо лакше пожелети, чак донети одлуку, него одабрати начин како отићи са овог света. Да

пререже вене или се упуца из каквог оружја изгледало му је некако недостојни и љигаво, ваљда због крви, да се обеси било би застрашујуће за његову породицу, да скочи са viseћег моста у реку било би банално, јер су често очајници нашег града ових кризних година на тај начин решавали своје проблеме; да скочи под воз одустао је јер би можда неког подсетило на случај из познатог Толстојевог романа. У једном моменту се сети Шекспира и његовог тровача Лаврентија и сину му прихватљива идеја: отровати се него шта, па нека прича и пише погани песник што му је воља. Али како и чиме, била је дилема. Опет му поможе Шекспир, односно грешни монах Лаврентије, тровач безгрешне Јулије, па одлучи да набере отровног биља, да направи напиток помоћу кога ће отићи богу на истину.

Није било тешко набрати отровног биља по околини нашег града. Заправо, већ на почетку шумарка испод градског каменолома, налазио се столетни храст, који је био обавијен густом мрежом бршљана за који је знао још из уџбеника ботанике да је изузетно отровна бља.

Тај крај, храст и бршљан су му били посебно драги, пошто их је одавно уочио пењући се на плато испред каменолома, одакле је сликао оне кич панораме нашег града од којих се једна и данас може видети у Ђасковој посластичарници.

Одлучено, учињено. Набрао је лишћа и сочних гранчица бршљана, све то исецкао, згњечио, прокувао и отров је био спреман.

У одређени дан узео је

штафелај и боје, наравно понео је и напиток, и отишао пут каменолома, лак и прозрачан, како већ изгледа човек кад га тамо они поведу.

Шта се све дешавало није тешко претпоставити, рачунам и на твоју машту, драги читаоче, а ту је и разложни аутор са својом црвеном оловком, јебала га она, али ја ћу истине ради, испричати само оно главно, пошто се прича иначе отегла као зла година.

- Слушај, ти, мутљаго, је ли ти ово прича и мотивација. Мислиш да има дремљивих сомова који ће то прогутати?

- Прво, прича није моја већ песникова. Друго, ово је само део, пошто оно главно треба тек да уследи. Треће, зар се нисмо на почетку сложили да је књижевност магија, чарање и варање, па ко прихвати авантуру нека му је срећно.

- Ма каква авантура, какви бакрачи, трабуња ту нешто о мржњи она два несрећника, а и сам је, види се, велика беда, а тровање чајем од бршљана можда је и могло да буде у време Шекспира, а данас поред све хемијске индустрије и силе отрова, да се неко тако трује то је обична будалаштина.

- Па претпостављам да песник има неке друге намере, изгледа да гради нешто као параболу. У праву си што се тиче мотивације, она је стварно наивна и готово никаква, али зар и сам песник није самокритички рекао да је лош, као и та два зевзека, који изигравају значајне сликаре.

- Да, али то не значи да је уметност уточиште медиокритета, па ко воли нек

изволи. Ма биће истина она народна да је у малим градовима све мало: и људи и култура и уметност...

- Слажем се да песника укоримо, али ипак предлагем да његову причу докрајчимо.

Панто је нађен тек сутрадан поред штафелаја на коме је била незавршена скица нашег града, кроз који је, као што сам рекао, "лењо" протицала река. Истрага је била кратка и једногласна па је престонички лист "Вечерње новости" већ следећег дана донео кратку вест на дну тринаесте стране да је наш сликар Панто највероватније извршио самоубиство, пошто се зна да је већ поодавно био запао у депресију.

Не знам поуздано шта се тих дана збивало у нашем граду (да ли је то била истина или неслана шала Матова), било је лето и време годишњих одмора, а ја сам поменути вест прочитао док сам се блажен излежавао на врелом песку нудистичке плаже Ада Бојана код Улциња.

Наравно, постоји више верзија, и бог те пито шта је тачно, али је главно да сам на повратку са летовања срео жива и здрава Панта а прича је и даље плела своје замршене конце, да се тобоже као вампир вратио из мртвих, да га је лично свети Петар отуда испратио са објашњењем да је била грешка која је настала зато што су се на једном месту у једном тренутку нашла два надрисликара и без талента и маште. И још му је, прича вели, казао да се окане ћорава посла, да сликање панораме нашег града препусти Фото Мурату Јукићу

а он да се прихвати сакупљања лековитог биља кога у нашем крају има у изобиљу.

Ипак, Пантов случај, односно одлазак и боравак на оном свету, се већ годинама препричава и служи за спрдњу и пошалицу, али ја сам мишљења да ту неки ђаво има.

А и он сам је волео да мистификује, па се већ одавно усталила прича о његовом одласку на онај свет и кратком боравку у предворју пакла. Претпостављам да је прву верзију приче испричао Панто, онако конфузно, са бројним поштапалицама, како он већ прича, а друге су причали други са незнатним и небитним изменама.

Магија приче нас води и заводи, изостављајући као незанимљив моменат тровања, тек региструјући блудно лелујање душе изнад каменолома, а касније и кровова нашег града, док није улетела у онај чувени тунел, који по сведочењу секте спиритиста, спаја овај и онај свет, и у коме за свега неколико трептаја бива репродукован живот.

Панто је видео мршаву рахитичну бебу, затим пијаног оца и мајку како се око нечега свађају, онда је видео златни јесењи дан и плашљивог дечака како иде сеоским путем по коме су опадале румене јабуке, пут га је довео испред школе где је било много деце која су му се због нечега грохотом смејала, затим је видео ђачки интернат у великом граду у чијој ће мензи доживети и преживети масовно тровање, искрсне и благи смешак наставника цртања који му је за цео живот био најдражи човек, после себе види као војника на постројавању, убрзо ће избити масовна туча у

којој ће њему неко разбити нос. Следи омладинска радна акција, ударничка значка и пријем у партију, потом долазак у наш град и посао подучавања деце да сликају, наравно познанство са локалним сликаром и наивцем Матом, и песником, то јест са мношвом и почетак оног већ реченог ривалства, затим женидба девојком из угледне куће из још познатијег и угледнијег села недалеко од нашег града, следи монотони породични живот са обавезним летовањем на мору, јесењом бербом шљива и печењем ракије код таста у селу, онда угледа ћелу на свом темену коју вешто крије чешљањем косе са стране, затим око њега се мувају незахвална деца његова и туђа, која његове ионако танке живце још више тање, тако да све чешће искаче из властите коже, следе његови неуротични испади у којим све чешће страдају Мато и моја маленкост у покушају да му развејемо илузије о успеху у свету уметности, и ту је већ сасвим близу каменолом и припремљени отров, и наравно, бескрајно безнађе његовог читавог живота са којим ће његова душа улетети у већ поменути тунел чији се крај већ назире.

Изразак је био застрашујући: бескрајна пустиња обасјана бледом пакленом светлошћу која је подсећала на нашу месечину и уплакани људи, жене и деца са погледом у затворено небо. Прошао је између тог јада и чемера идући ка великој приземној згради на којој је још из далека била видљива фирма: "Предворје пакла - Галерија неталентованих сликара".

На улазу га је чекао главом и брадом свети Петар који је

светачки брижно одмахивао главом. Одмах је рекао да је по среди грашка арханђела Гаврила, коме је, изгледа, онај репати успео да подвали па је место грешног Мата узео њега Панто, те да ће морати назад кроз онај исти тунел, у нови живот. Није га то посебно обрадовало али је знао да тако мора бити. Чак га је нервирало што ће погани сликар наивац Мато и лажљиви песник, то јест ја, имати изванредну тему за олађавање. (Песник је то богам узео сасвим озбиљно и као што видиш, поштовани читаоче, све уобличио у ову, па могло би се рећи, узбудљиву приповетку).

А приповетка даље вели да се грешни Панто помолио светом Петру, па онда смерно затражио да, кад је већ ту, разгледа Галерију неталентованих сликара. Молба је, наравно, била услышена, па је чак свети Петар преузео улогу водича кроз галерију која је за разлику од спољног света била осветљена некаквом блештавом првенкастом светлошћу.

У једном делу галерије су биле изложене слике, а други део је био празан. Тек кад се боље загледао Панто је с непријатним изненађењем схватио да су све изложене слике биле Матове. Биле су то оне ружне и немаштовите апстракције које су по бизарности превазилазиле свог аутора и његову свађалачку параноју.

И ако је веровати Панту, а ја му верујем, свети Петар се благо насмешлио и рекао: ”Видиш, добри човече, данас је он ту требало да буде, да му ја лично отворим изложбу, а онда да га проследим даље у пакао, где се већ доказује његова неталентована братија.”

Панто ништа није рекао, али се његово ликовање већ видело у жагареном погледу. А онда се загледао у онај део галерије у коме није било слика. Свети Петар се опет насмешлио, па је тихо светачки изустео: ”Овај простор је остављен за тебе. Овде ће бити изложба твојих кич панорама и свих оних пејзажа који би по колориту могли бити и вредни да својим дословним ослањањем на стварност нису банални. А сад се врати тамо одакле си дошао и да више ниси посегао за четкицом и бојама. Буди травар, сакупљај лековито биље, лечи људе, па ако хоћеш оснуј и неку секту травара, чији ћеш рачун пред Богом положити. А док се ти вратиш грешка ће бити отклоњена, Мато ће стићи и његова ће изложба бити отворена уз присуство свих оних уплаканих људи, жена и деце, што доспевши у предворје пакла чекају без икакве наде.

- А песник, шта ће бити са њим - завапио је завидљиви Панто.

- Е он ће написати причу о теби и Мату, а постараћу се кад дође време за то и буде отварање твојих кич панорама и баналних пејзажа, да он лично говори о твом стваралаштву, и наравно да представи своје књижевно дело.

У том су стигли до тунела у који га је свети Петар нестрпљиво гурнуо.

-Ма дај молим те, нисмо деца?

- Али не, не сад, још није крај. Поштуј бар песника, ако већ нећеш аутора ове приче. Прича се, дакле, наставља...

Сутрадан су по целом граду биле излепљене умрлице на којима је било препознатљиво циничко лице сликара наивца Мата. Умро је под неразјашњеним околностима, наводно је увече заспао у кревету, али се ујутро није пробудио.

Једна мистерија је заменила другу: из света мртвих стигао је Панто са својом чудесном причом.

Панто је престао да слика, почео је да скупља лековито биље, отворио је дрогерију у главном граду, а кажу да има и свој сајт на интернету. Они који су га видели тврде да је обзнанио оснивање секте видара травара као ново братство које је основано по милости апостола светог Петра.

- А песник, шта би са песником? - пита радознали читалац.

- Са песником ти је стање следеће: он са страхом управо завршава ову причу са неком лудом надом да ће за њу на неком конкурс који је недавно расписан добити награду. Све чешће навраћа у Ћаскову посластичарницу где уз лимунаду дуго посматра Пантову панораму нашег града, јер ко му га зна: ђаво ни оре ни копа...

У новије време изванредне панораме нашег града слика Фото Мурат Јукић у колор техници. Једну од њих, сасвим успелу, можете видети у холу наше гимнзије.

Мирко Иконић

ЉЕТЊЕ ЈЕ ЈУТРО

Добро је, само да тишина потраје. Удахни дубоко, опусти се и крени. Нек те сјећање поведе својим стазама. Зилха, Зилха, да Зилха. За почетак потребно ми је неколико лијепих и меких реченица:

Љетње је јутро, али облачно и пуно магле. Вјетар ваља покидане маглени дијелове. Витла их котлином, сабија у увалама а потом нано-во разноси по јутрошњим сивим висинама. Повремено погледам уз цесту, ишчекујући да се иза кривине појави Зилха.

Довољно, сад сусрет. Исто тако бираним ријечима. Таласање ријечи треба бити попут тихе ријеке помирене са неминовним приближавањем свом ушћу.

Вијугавим асфалтним путем иде Зилха. Ход јој је мек и лијеп за гледати. Као да и не дотиче земљу већ клизи понад ње. У рукама носи двије овеће торбе пуне жутих свјежих гљива, лисичарки. Носи их у Задружну зграду преко моста, гдје ће их извагати и добити потврду. У граду, на основу потврде, подићи ће новац. Ми, дјечурлија, гањали смо цепарац на исти начин, али ни близу тако успјешно као Зилха. Она је најбоље познавала шуму и мјеста гдје гљиве, након ноћне кише, расту к'о луде. Притајене, чекале су под росом, да их она убере. У дубоким сје-нама шума до гљива би допрла тек понека зрака сунца и њежне Зилхине руке.

Лијепа је, краће црне косе, благих смејих очију и правилних црта лица. Сва је лијепа, обучена у једноставну теget сукњу, бијелу кошуљу и равне

ципеле. Наиђе, упита се и насмијешу, тачно по мјери. Ни превише да не буде неукусно, ни премало да не буде преко воље. У осмијеху на тренутак блесне, на горњој десној страни, златан зуб. Кратки, варљиви одсјај већ се утапа у прошлост. А она оде право преко моста, па десно, ка Задружној згради.

Погријешу сам. Нисам ништа рекао о њој. Једна наша списатељица коју цијеним и поштујем изјавила је да је нервирају приче које се са одређене тачке у времену враћају у прошлост. Требао бих значи рећи нешто више о Зилхи и то пребацити испред да бих ускладио временски слијед:

Зилха је била старија од нас и нисмо је виђали често. Живјела је у насељу измакнутом од главне цесте. У насељу су сви били међусобно рођаци. Ишли смо тамо једино каквим послом или ако бисмо из густе храстове шуме изнад њихових кућа, ту случајно изашли. Дочекали би нас зелени брежуљци са вртовима, воћњацима и ливадама. Тишина и пригушени жубор бистрог потока. Унаоколо разбацане мање, бијело окречене куће са двориштима.

Једног предвечерја смо се јурили по цсти кад је наишла Зилха. Још није била дјевојка и тако одмјерена. Прикључила нам се у игри. Могла је да на очима преврне горње очне капке. Са преврнутим капцима очи би изгледале страшне. Два црвена прореза у сумрак. Јурила нас је а ми смо се смијали и бјежали. Покушавали смо и ми да преврнемо горње

очне капке. И поред упорности и труда нико од нас то није успио. Једино је то поподне провела с нама, до своје удаје.

Средином јесени, док се природа разметала раскошним бојама, Зилха се удала. Дошли су по њу ноћу, посједили и одвели је. Локалне клепетуше, свезналице, биле су затечене. Ја сам то јутро, на средини моста пеко Лима, на дрвеним гредама премазаним катраном, нашао бијелу марамицу обрубљену чипком. Личила је на ишчупану и бачену гљиву. Бијела гљива на голој земљи. У њој је била увезана прегршт ситног новца. Млада за добру срећу, кад прелази преко прве воде, оставља поклон пролазнику. Да јој нови живот буде сретан и тече лако попут воде.

Можда би се ту сјећање и завршило. Нешто као сретан крај са пожутјелих црно-бијелих фотографија. Зилха, с мужем и гомилом дјеце око себе, смијешу се, а златни зуб блеска. Али није, брак је трајао кратко. До њеног првог епилептичног напада у новој средини. Преварена и згрожена нова породица, како су је одвели, тако су је одмах и вратили назад.

Након повратка, оно што се сазнало, било је да је лица уроњеног у руке дуго плакала. Данима никога није хтјела погледати нити разговарати. Кад није плакала, гледала би одсутно у зидове а потом опет сузе. Такво њено стање потрајало је мјесецима. Кад се придигла и опоравила, вјешто је избјегавала сусрете. Прича о њеној удаји и повратку се постепено слегала и скоро да је

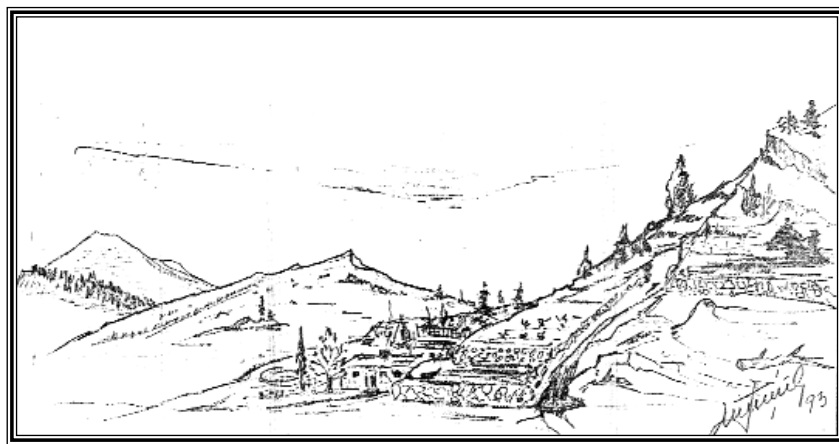
нико није ни помињао.

Зилха, Зилха, лијеп је мост који нас веже у простору и времену. Потребно је да склопим очи и да кренем преко ријеке. Преко ријеке што преноси цвјетне вијенце жеља:

Одлутао сам у шуму предалеко. Не знам ни гдје се налазим. Обично се у таквим ситуацијама попнем на дрво и погледам окол. Према Сунцу, ако не видим насеља, одредим на коју страну требах ићи да изађем из шуме. Добро кажу, странац си ондје гдје у сваком моменту не знаш стране свијета.

Шетао сам полако гледајући да нађем дрво на које се није тешко попети. Обишао сам сва мјеста на којима знам да има гљива. Таква мјеста зовемо логе и ту увијек нађем гљиве. Осим кад сам са неким па ме предухитри. Онда ми буде криво кад ми опељешу логу, за коју сам ја мислио да је само моја. Овај пут нисам морао журити, јер сам ишао сам. Осим лисичарки обишао сам и мјеста гдје расту рујнице. То су сухоњави проплаци са порозним сивим каменитим тлом. Рујнице кад ничу из земље изгледају као отворено јаје. Бијела опна окол, а у средини жути клубук. Пијевци се једу пријесни. Тамносмеђи клубук на бијелој дршци из које капље млијеко. Имају слаткаст окус, а њихово млијеко ми има сладуњави благи мирис окупане бебе. Понеки вргањ и млијечнице које више не берем. Широко расуто бисерје по проплацима. Досадне су колико их има. Љуте су и ако се након њиховог додира дохвате очи, сатима пече. Не помаже ни испирање водом.

Нашао сам погодан храстово дрво и попео се на њега. Окол расуто зеленило и небо. Нисам видео насеља, већ само

мали дјелић ријеке у даљини. То ми је било довољно. Сишао сам, сјео на лишће и извадио сендвич из торбе. Након сендвича, запалио сам цигарету. Пратио сам игру свјетлости, дима и сјенки кад се на два метра од мене појавила Зилха. Бол ме пресјекла преко стомака, а оловне ноге ми отказаше. Све док ми до свијести није допрло да је то она.

Никад нисам волио изненађења, ни добра ни лоша. Очекивана ситуација није ми давала предност да јој се прилагодим и да разумно реагујем, док су ми реакције на изненађења емотивног карактера и непредвидиве. Зато се ни Зилхи, коју нисам чуо кад је прилазила, нисам обрадовао. По изразу мог лица она је то примјетила и упитала:

- Јесам ли те препала?
- Ниси, у реду је - слагах.
- Пео си се на дрво. Изгубио си се?
- Нисам - насмијих се.
- Мислила сам да јеси, зато сам и дошла до тебе.

Сјела је насупрот мене, наслонивши се леђима на дебло дрвета.

- Драго ми је да си ту. Ионако те ријетко виђамо.

Зилха се насмијешила, савила ноге и на своја кољена положила главу. Изгледала је као дјевојчица која нас је журила цестом па сјела да се одмори. Нисам хтио реметити тишину

нити повриједити Зилху неким својим питањем. Одмор и тишина су ми пријали.

- Знаш шта се десило - рече она. Кад неког сретнем, прво што помислим је како ми се испод уљудне маске на лицу, у себи, грохотом смије. Ником не вјерујем, дволични и превртљиви људи. Знаш, у Риму се некада мислило да је падавица божији дар, а не болест. Требала сам живјети тада.

- Можда би у Риму била робиња.

- Горе ми је овако. Због болести нисам ни за шта. Ове шуме су ми уточиште и утјеха. Хођајући њима заборавим се. Кад нађем коло гљива, пресретна сам. Берем их, тепах им. Од кола до кола, то су сва она кола по теферичима које нисам обишла. Сама помисао да би ме међу толиким свијетом могао ухватити напад, ужасавала ме... Лежим у прашини, зелена, балова, рашчупана, у својој најсвечанијој одјећи... Кад бих дошла себи и видјела безброј глава над собом, прије бих умрла, него што бих устала. Зато су моје другарице ишле и ја сам их пратила и смијешила се. У себи сам врштала.

- Како си га упознала?

- Кад сам дизала новац на благајни. Пришао ми је. Ја га раније никад нисам виђала. С осмијехом ме упитао: "Имаш лијепе ципеле. Је ли била гужва кад си их куповала?" То ми се

учинило симпатично и смијешно: "Јесте", рекох и одем. Касније ме почео сачекивати. То је трајало. Што сам ја више измицала, то је он бивао упорнији. Док ја нисам почела, као на крилима, ићи цестама. Ни о чему другом нисам ни мислила. Занијела сам се. Изгубила сам контролу над собом. Мјесто очију и памети почели су ме водати снови. Ишла бих тада шумом и била његова принцеза. Она што је спавала сто година. А ја, као да сам преспавала хиљаду. Мислила сам, пољубићемо се и ја ћу отићи. Говорила сам себи: "Хоћу да осјетим пољубац, да буде прави правцати, први и посљедњи. Отићи ћу, оставићу га, за то никад није касно. Боље да га оставим, док је све лијепо. Да остану лијепе успомене са којих могу пити шербе до краја живота". И тако, први пољубац, овлаш, али слadak. Други, још слађи, али недовољно за шербе до краја живота... Одлагала сам своју одлуку и при сваком нашем поздраву земља ме је ждерала. Данима би ми у ушима одзвањало његово: Видимо се! И ја бих нашла разлог да одем до града и да га видим. Кад сам му рекла да се више нећемо виђати, запросио ме...

Зилха је ућутала, гледајући одсутно у даљину. Ја сам је посматрао. Чак ни неуредност јој није могла нашкодити. Погледао сам њене прашњаве, изношене ципеле на ногама. Јесу ли то та стопала. Она не дотичу земљу већ клизе понад ње.

- Погријешила сам, нисам му рекла. Нисам могла. Покушавала сам. Тешко је то, признати властиту болест. Кад је признаш, нема одјеће да те покрије. Стидјела сам се своје болести. Кажу да се земља заклела небу, да се ништа не може

сакрити. Истина је. Мислила сам, ако ме истински воли, макар дјелић моје љубави, прећи ће преко тога и прихватиће ме. Добровољно, била бих му робиња, најсретнија робиња на свијету. Нисам одољела, покушала сам. И гдје је сад грешка? Ко је варао? Има ли кривице уопште?

- Можда ниси на мосту оставила пролазнику марамицу и новац?

- Јесам! - рече устајући.

- С чипком?

- С чипком! Свезана, личила је на гљиву, чуо се њен одговор већ из даљине.

Да сам чаробњак много бих тога промијенио. Вјероватно бих посустао од посла. А они што су чаробњаци били, нису баш били успјешни. Тек су отупљивали оштре обресе стварности:

Иње по дрвећу, сухомразица и лед. Дани су кратки и сиви. Топла соба је била најугодније станиште. Такав је дан и недеља. Пролазника на улици скоро да није ни било. Зилха је рано била у чаршији и већ око осам сати је била, на повратку кући, на мосту. Великом мосту на Лиму, са жељезном конструкцијом и дрвеним газистем. Прешла је пола моста кад је осјетила слабост. Пожурила је. Ухватио ју је напад. Знам да се борила. Да је хтјела да види, да влада собом. Отварала је поново и поново очи. Али до свијести је допирало све мање свјетла. Читав свијет се сабијао у једну свијетлу тачку, па и ње нестало. На угловима усана појави се бијела пјена. Мишићи су се неконтролисано, неповезано грчили и опуштали.

Тијело се бацало са једне на другу страну моста.

На мосту није било никог. Док није наишао Дамир у ауто. Видио је Зилху, стао потрчао према њој.

Зилха је била на ивици моста. Дамир је трчао. Пружио је руку према њој. Недостајао је један педаљ да је дохвати. Педаљ који судбина није поклонила Зилхи. Она се њему пред очима отиснула преко ивице моста. Тупо је ударила од металну конструкцију са стране моста, одбила се од њу и суновратила у понор. Таласи ријечне матице су је дочекали и склопили се над њом...

Из Лима су је извадили неколико стотина метара низводно, на газу. Са беживотно оборене главе, низ црну косу, циједила се ледена вода. Пара се вихорила из даха оних што су је носили. Дамир, блијед као крпа, упорно је понављао:

- Измакла ми је у тренутку... Само што је нисам дохватио... Била је већ мртва кад је пала у воду... Вјерујте ми! Ништа, ништа нисам могао учинити.

Вратићу се оним лијепим реченицама са почетка приче. Можда оне отупљују оштре обресе стварности.

Љетње је јутро, али облачно и пуно магле. Вјетар ваља покидане магленије дијелове. Витла их котлином, сабија у увалама, а потом разноси по јутрошњим сивим висинама.

Фахрудин Фахко Хрњић

КЊИЖЕВНО СТВАРАЛАШТВО РУЂАНСКОГ КРАЈА

Драган М. Папоњак: "Кад Рудо лиром заруди";

ЦКПД "ПРОСВЈЕТА", Рудо, 2005. год.

Има књига чије објављивање представља културни догађај за једну средину, које по свом значењу превазилазе и време и крај у коме су настале. То су књиге писане дуго и тешко, за које је поред основне стваралачке идеје потребна свестрана припрема и мукотрпан истраживачки рад који подразумева, колико духовну авантуру, толико и физички напор: трагање, читање и вредновање, да би дошли до постављеног циља, односно ваљане синтезе која треба да буде истовремено и откривање и тумачење. Још ако је тај циљ расветљавање прошлости и појашњавање садашњости, онда тај рад уз научни приступ подразумева и пажљиву језичку стилизацију, како би коначни учинак био поуздани ослонац за будуће књигољупце и знатижељнике. Такве књиге обично, уз знатну финансијску потпору раде читави тимови стручњака, али се дешава да се на такву стваралачку авантуру одлуче и појединци из чистог ентузијазма, најчешће схватајући то као одуживање дуга завичају. Управо једна од таквих је најновија књига Драгана М. Папоњка *Кад Рудо лиром заруди - избор књижевног стваралаштва Рудо* коју аутор скромно назива зборником или хрестоматијом, а по њеном садржају и значају могла би бити означена и као антологија која на зналачки и

стручан начин представља пресек и увид у најбоља остварења књижевног стварања у руђанском крају.

Па иако је то стваралаштво више регионалног карактера, прилично скромно и по обиму и по значају за историју књижевности у ширем смислу, оно је битно и занимљиво за ревалоризацију духовног живота и материјалне културе овог краја у који је Иво Андрић сместио радњу своје чувене приповетке *Руђански бегови*, а у новије време и др Милутин Пашић, добрим делом, радњу свог романа *Паклени ватромет*. Али они су на Рудо и Руђане гледали са стране и у неким драматичним животним околностима, а познато је да уметност и стваралаштво уопште, између осталог, често захтевају аутентичност и изворност, па стога књижевно стваралаштво овог краја, ма како било скромно, задовољава управо те захтеве, о чему најбоље сведочи та књига. Уосталом то потврђује и аутор ове књиге у Уводној речи, где између осталог каже: "Приређујући овај јединствен зборник или хрестоматију књижевног стваралаштва Рудог нисмо фаворизовали никог од заступљених стваралаца дајући исти простор свима уз најбољи одабир њихових дјела. У овој књизи заступљени су и књижевни ствараоци који нису поријеклом Руђани, али живе

или су живјели у Рудом. Но такав избор доприноси да ова књига буде оно што јесте - избор најбоље поезије и прозе стваралаца из овог краја. У хрестоматију нису, сигурно, могли ући сви руђански књижевни ствараоци, па и они који имају штампане књиге, јер наш оквир није могао да иде сувише у ширину. Основно је да све оно што је у њему обухваћено има књижевни значај, неоспорну књижевну вриједност."

Пошто је направио ваљану концепцију и одабрао поуздана полазишта, аутор је применом научне методологије, прочитао и аналитички размотрио објављена дела и рукописну заоставштину књижевних стваралаца овога краја, на основу чега је извршио избор поезије и прозе и написао кратке и објективне биографско-библиографске критичке осврте, у неким случајевима и праве есеје, о делима стваралаца које у књизи представља. Тако је књига *Кад Рудо лиром заруди* више од зборника или хрестоматије, па и антологијског избора, јер пропратни текстови поред критички и есејистички поузданих и занимљивих судова пружају и обиље књижевноисторијских података који свакако помажу да се створи целовита слика о овој врсти стваралаштва у руђанском крају у последњих сто година. А то значи да би се

овој књизи уз ознаку **антологија** могла додати и ознака **историја књижевности руђанског краја**, што, како видимо из Уводне речи, нису биле ауторове амбиције, али је неоспорно да ова књига има и такав значај.

У овој књизи је представљено шеснаест песника и четири приповедача, од којих су двојица заступљени и поезијом. То су песници: Милош Видаковић (рођен у Штрпцима 1891. а умро у Велесу 1915); Јаков Томић (рођен почетком 20. века у селу Бован, умро 1966.); Петар Томић, син песника Јакова Томића, (рођен у Бовану 1920, погинуо у Лукама код Чајничка 1943. године); Видоје Пјевчевић (рођен у Омарицима 1947, данас живи и ради у Београду); Ана Грдинић (рођена 1950. у Пљевљима, детињство и младост провела у Рудом, данас живи у Београду); Вељко Лаловић (рођен у Горњој Ријеци - Штрпци 1948. а умро 1955); Муведета Крехо (рођена 1955. године у Рудом, данас живи и ради у Сарајеву); Неђељко Ристовић (рођен у Ресићима 1946. године, умро 1993. године); Слободан Газдић (рођен 1962. у Прибоју, пореклом из Штрбаца, умро 2003); Предраг Остојић (рођен у Рудом 1959. године, данас живи и ради у Рудом); Витомир Пушоњић (рођен 1946. године у Врбову, живео и радио неко време у Рудом, данас живи и ради у Београду); Радомир Јагодић (рођен 1952. у Сарајеву, од 1996. године живи у Рудом); Драган Папоњак (рођен 1956. у Полимљу код Рудог, аутор је ове књиге, ради као професор у Рудом, а избор из његове поезије и критички текст о њему је написао Радомир Јагодић); Павле Бандовић (рођен је у Ресићима 1946, завршио Војну академију

и данас живи и ради у Подгорици); Добрица Чолаковић (рођен 1958. године у Прибоју, пореклом је из Омарицима, данас живи и ради у Прибоју и Новом Саду) и Фахрудин Хрњић (рођен 1962. године у Прибоју, школовао се у Рудом и Сарајеву где и данас живи). Прозним остварењима у књизи су заступљени Драгољуб Мићовић (рођен 1929. године у Рудом); Душан Зуровац (рођен у Луци код Невесиња, живео је и стварао од 1996. до 20001. године у Рудом), а ту су већ представљени песници Витомир Пушоњић и Фахрудин Хрњић са својом прозом.

Стваралаштво представљених аутора у доброј мери је одраз њихових животних судбина и услова у којим су живели и радили, са нагласком на завичајне мотиве које су са мање или више успеха преводили у књижевну уметност. То се нарочито односи на самоуког песника из народа Јакова Томића чија рукописна заоставштина сведочи о необично духовитом и сликовитом песнику који је знао и веровао да је поезија нешто више од забаве и разбигриге. Његове љубавне, социјалне, родољубиве и нарочито сатиричне песме су примљене у народу, па се, како каже аутор зборника, и данас у неким приликама казују. И рукописна заоставштина елегичног песника Вељка Лаловића сведочи о једном необичном таленту који је замршене путеве живота подредио поезији и тако је у правом смислу "трагични лирик између сна и јаве". О његовом стваралаштву Папоњак пише: "Поезија Вељка Лаловића је чиста и искрена, чедна, изаткана од снова, поезија чежње и туге за женом, изгубљеном драгом.

Поезија душе, лепоте, природе. Чиста и непомућена".

Неки песници су објавили само по једну књигу (Петар Томић, Ана Грдинић, Видоје Пјевчевић, Неђељко Ристовић, Предраг Остојић и Витомир Пушоњић) али је и то било довољно да обезбеде сигурно место у култури и књижевном стваралаштву ове средине. Неке је смрт омела да се покажу и докажу, а неки нису хтели или смели да своју песму потврде, а то је штета и за њих и за њихов родни крај. Али како се оно већ каже: о мртвима све најбоље, а живи имају још прилике, и наравно шансе. Ипак морамо поменути изузетни лиризам Ане Грдинић, изванредне рефлексије у поезији Видоја Пјевчевића, необичну симболику Предрага Остојића, као и сатиру у поезији и прози Витомира Пушоњића.

Они који су објавили више књига (Муведета Крехо, две збирке поезије; Слободан Газдић, три збирке песама; Драган Папоњак, пет књига; Радомир Јагодић, пет књига; Павле Бандовић, три; Добрица Чолаковић, две књиге песама за децу; Фахрудин Хрњић, две књиге; Драгољуб Мићовић, седам и Душан Зуровац четири књиге) оставили су дубљи траг и дали више повода да се о њима пише опширније, што је Драган Папоњак као књижевни критичар и песник и учинио, са несумњивом компетенцијом професора књижевности, што ову књигу промовише, како смо већ рекли, да буде културни догађај и остане трајно добро ове средине.

У овој прилици треба посебно поменути књижевне ствараоце који нису из руђанског краја (Витомир Пушоњић, Радомир Јагодић и Душан Зуровац) а који су сво-

јим стваралаштвом у различитим околностима више или мање допринели његовом културном животу, што може служити на част и њима и граду који их је прихватио. О томе је, наравно, састављач овог зборника водио рачуна.

Ипак, на крају овог осврта на књигу *Каг Рудо лиром заруги* морамо поменути Милоша Видаковића, који у контексту историје књижевности, па и у овој књизи, има првенствено, као песник, књижевни критичар и преводилац, један од значајнијих наших представника модерне књижевности, који је из родних Штрбаца преко Сарајева стигао до Беча, Женева, Париза и Фиренце, слушао предавања код Милана Решетара и Константина Јиричека, дружио се са Ивом Андрићем, Владимиром Ћоровићем и другим младобосанцима, а чија постхумно објављена књига *Царски сонети* представља не само почетак књижевности овог краја, него и један од њених највиших домета. Разуме се да је Драган Папоњак то имао у виду, као што је у књизи указао посебну пажњу и другим преминулим песницима (Јакову Томићу, Петру Томићу, Вељку Лаловићу и Неђељку Ристовићу) чије је стваралаштво детаљније приказано и исцрпије анализирано.

Критичко-есејистички текстови Драгана Папоњка о књижевним ствараоцима руђанског краја су информативно поуздани, а оцјене њихових дела објективне и добронамерне. У сваком случају реч је о делу, чији ће значај што буде време пролазило све више долазити до изражаја

Мирко Иконић

ПЈЕСНИЧКЕ БОЈЕ ДУГЕ

Божидар Станар, Милун Мишо Лубарда, Милад Обреновић, Миленко Јевђевић и Миланко Боровчанин Ромсок: "Боје дуге", "Просвјета", Источно Сарајево 2005. године

Будући да сам и сам пјесник, а да поезију тумачим готово цијели свој живот, одавно нисам био одушевљен једном збирком пјесама а у исто вријеме збуњен и неодлучан како да је представим и читаоцима приближим. Јер пјесник, будући да је и сам стваралац, у тумачењу поезије је непоуздан, а критичар опет мјерећи и поредећи, гурајући поезију у одређене оквири, узусе и укусе, често упропасти чак и основни естетски угођај. Ипак под импресијом ове поезије, њене боје и звука, слика живота горштака и њихових животних мука, ратника, јунака од чукундеда до унука, ратова од најстаријих дана, страдања, патњи и јуначких рана, љубавних јада, бoемства и мамурлука, лијека љековитих трава, чемерике, успона и слава, гдје су част и понос чисти и свети као мирис и светост босиока, гдје се и пјесмом лијечи, а "пјесма пјева из вика", у мени надјача ријеч пјесника.

Да ли је боја дуге засјала у пјесмама од које су оне блеснуле жељом да се вину до висина, или је пак у збирци дуга сатрана од љепоте ове поезије,

тек пјесници Божидар Станар, Милун Мишо Лубарда, Милад Обреновић, Миленко Јевђевић и Миланко Боровчанин Ромсок, из свога и људског бола, радости, патње и туге саградише заједничку збирку пјесама "Боје дуге". Заједно, збратимљени пјесмом и родном Романијом, "заклетвом и богињом", или како рече рецензент пјесник Слободан Ристовић, "сви витешког рода, пропрани ватром, окаљени за све будућности које наилазе, љековити и чемерни као Романија, опрљени под сунцем и историјом, намирисани бусеном и ордењем, певају, а осети се шкргут зуба у гласу и ноктима, љубе а уједно целивају и гутају".

Препознатљива као добро вино, као Романија по љепоти и свјетлости, и ова поезија једноставношћу и непосредношћу лиризма живота и срца одише чудесном љепотом дубоких мисли и пјесничких слика романијских пјесника. Снажне емоције, лиричност и музикалност стиха, склад форме и оригиналност пјесничког израза јесу основне вриједности ове добре поезије, а

њени аутори не пате од "савремености", па ни од савремености форме и израза.

Божидар Станар, најстарији међу овим пјесницима, пјесмом се огласио у зрелим стваралачким годинама. Дуго се у њему, бојему, пјесничка ријеч станила да би се стамена поетска грађевина лепотом саградила. Сонет, форма за којом посегне и чезне сваки поета, Божидара Станара стварно је очарала, сонетом би љепоту да гради, куша ријечи, да нешто опјева, да неког овјековјечи. И кад пјеснички израз гради и ствара, попут многих пјесника (али не и Станара), не болује од савремених метафора, нити је притиснут таквим бременом да пјеснички израз буде у складу са временом. Мада је често и сам на таквом трагу, и зато искрено признаје: "Кад изгубим ријеч, на правој сам муци / и дам се свесрдно за њом у потрагу"/

Али његове метафоре довољно о њему пјеснику говоре: "У маслачку жеља пожути"; као од божијег дара да су (Божидара), лако се приме и схвате, настане се у срцу и памће.

А истински лирик Милун Мишо Лубарда пјева: "Ја сам рођен негде тамо / на попришту зла и горег, / где се не зна због прошлости / шта ће данас, а шта сутра / Са судбином људском бити, / где су два живота

мало, / да би мог'о остарити"; указујући на нашу сурову судбину омеђену вјечитим невољама и злом, ратовима и страдањима, који не мимоиђу нити једну генерацију. Како рече Слободан Ристовић, "Да није ратова Срби се не би ни рађали - не би се имало рачуна. Дрина би била млака и трема, вукла би се као сиромаштво. Кога би пјесник Лубарда послао у материну?"

*"Послао сам Дрину у материну
не зашло ишло је тјекла куд је тјекла,
не зашло ишло је тланинске масиве
сјекла,
ни због тог ишло је журила у равницу,
већ зашло ишло је градила границу,"*

Одавно више горчине и чемерике нисам нашао у пјесмама, па макар оне биле и родољубиве, као што је то у родољубивим стиховима Миша Лубарде. О нашој трагици он пјева:

*"Ми Срби смо народ
који праишћа и ширимо руке
брајски према свима;
можда тако треба ал'
колико вриједи,
ако нам нож остијаје
увјек у леђима";*

А понекад ни пјесничка ријеч није довољна да искаже колико боли, колико ожиљака на прсима Србије и Срба има. Али:
"Наивни смо, нема мјере".

И шта последице ових стихова рећи, осим потврдне ријечи. Јер овдје, како пјесник рече: "живот је заглављен између ратова".

Но, спас је у љубави. спас и бијег од зла, досаде и страдања, уток у машту и надања. У љубавној пјесми и пјесник Лубарда ране лијечи. О њој бојемски и шеретски пјева. У њој сваком злу одолијева.

А маштом најразигранији пјесник, Милад Обреновић, доказује пјесмом да је пјесник вјечито млад. А какав би уосталом пјесник и био. Ако у пјесми не би снажне емоције изразио. Ако не пјева о љубави. Ако љубав не слави. Ако воли а љубав не изрази, не јави, па макар и у одласцима. У пјесми Одласци асоцијација необична али права, она би и најхладније срце загријала:

*"Хладно је.
И мржња би залегла,
А ја горим."*

О љубави пјева, и сања, не посустаје. Жели да траје док сања, и да своју љубав сања док траје. У љубави, вјечној теми пјесничкој, пјесник би да отклони вео тајни, да уклони тмину, да докучи истину. И у другим пјесмама пјесник би да досегне смисао, да проникне мудрост, тајновитост есенцијалног и егзистенцијалног. Зато пјесник Обреновић не може а да не пјева о нашој судбини и

злом удесу, о смислу достојанства и поноса као избору, али и истовремено избору страдалништва.

”Страдалништво судбина је наша, / у слободи споственог односа / према смрти и према спасењу / као мјера властитог поноса.”

А симбол наше патње и страдања јесте Косово и зато пјесник у пјесми ”Царе Лазо”, епским тоном, као у епској пјесми, завјетном ковчегу нашег избора, дозива минуло, указујући на наше мучеништво у симболу звијезде Лазаревог мучеништва, мучеништва Срба на овим нашим просторима. На ту симболику пјесник указује у стиху: ”Тече Дрина низ Косово поље”. Зато пјесник у пјесми ”Има ли кога”, вапи:

*”Има ли кога
Да злоџов колац зашљби
У утробу вампирску
Прободе
Док нам нису
Исисали душу!?”*

”Вишеградска црква ноћу” је најлепша пјесма у овом пјесниковм избору, пјесма по којој ће овај пјесник да се препознаје, пјева и памти. Антологијска пјесма. Сигурно не и једина.

Миленко Јевђевић је пјесник - лирик, сањалица, сензибилан пјесник најтананијих и најскривенијих покрета душе. А пјесникова душа везана је за љепоту, жену, завичај, природу

и њене тајне.

И као што се Гужа љепотом препознаје у поезији Добрице Ерића, или Златибор у пјесмама Михајла Ћуповића и Радомира Андрића, тако се пјесничком љепотом препознаје завичај Миленка Јевђевића.

Има ли искреније исповјести, љепшег описа завичаја и њежније, дирљивије слике као у стиховима:

*”Усред срца, насред ока,
сакривен од сваке хајке,
као стјручњак босиока,
у рукама моје мајке.”*

А љубавне Јевђевићеве пјесме доимају се као својеврсна пјесничка исповјест. Јевђевић је пјесник љубави која као мало ко пјева о жени, њеној љепоти. Жена у његовој пјесми је стварна, свакидашња, али обдарена љепотом која занесе, и понесе и зато о њој пјесник пјева из душе. Та поезија је пуна чежње и страсти, преплета сна и јаве, па се и доживљава као пјесникова исповијест.

Раскошног талента Јевђевић је пјесник који је на почетку пјевања нашао свој пут, али управо тај таленат у пјеснику ствара неспокојство, сталну борбу духа са формом. Ово је пјесник који је давно овладао свим тајнама пјесничког стварања и зато његова пјесма љепотом плијени. Њој се не одолијева. Јевђевић једноставно поезију

као да и не ствара већ је пјева. Пјева је из душе. Он поезију као да живи, као да живи и у себи носи њену музику, ритам, лексик и пјесничку слику.

Миланко Боровчанин Ромсок је свестрани књижеви стваралац кога у овом пјесничком избору сусрећемо као пјесника сонета, провјерене старе пјесничке форме која одише љепотом и савршеним складом. У сонетном вијенцу ”Одласци”, који је посветио стрицу Спасоју, Ромсок ствара необичне кованице, своје сноватице. Оригиначне, нове ријечи - кованице Ромсокове, уткане у лијепа поређења и метафоре, љепоту граде, нова значења носе. Кованице као што су: вукодавни, сажиг - силе, мекоћутке, зоросовни, палиљуди, цвилотужни, травоморке, цвариндан; употпуњују не само значења већ и љепоту реалистичких често болних слика живота у сонетном вијенцу ”Одласци”.

И као што написа Ристовић, ”Ове стихове треба читати због исцељења својих рана које се самозализују у нама, које траже мелем Романије изникао у нашим недрима... У њима ћете наћи све што је ваше, а ви заборавили...”

Драган Папоњак

ОДБРАНА СВЈЕТЛОСТИ

Бојан Максимовић; "Свакодневна пјевања"; "Арка", Смедерево, 2005.године

Нова збирка пјесама "Свакодневна пјевања" младог београдског пјесника Бојана Максимовића право је откриће. Након награђеног пјесничког рукописа "Врата раја" и заједничке збирке са Владимиром Пантовићем и Жарком Племићем "Златна јесен", ова нова пјесничка збирка показала је сав раскошни таленат овог младог пјесника. А на самом почетку млади Максимовић је показао да је пјесник који зна да тражи свој пјеснички пут. Иако млад, уз пјеснички дар Максимовић намеће сопствену филозофију живота и гледања на свијет, уз већ препознатљиву поетску радозналост. Иако књига носи наслов "Свакодневна пјевања", пјесник на неубичајен начин (уз наслов) упућује на то да је он аутореференцијалан пјесник, да се све прелама кроз властито пјесничко "ја" и да се кроз ту призму односа кристалишу властита виђења свијета и филозофије живота. Зато и пјесничке теме, иако понекад свакидашње и обичне, јесу превасходно наметнуте у тражењу смисла, узрока и значења, а пјесник лирски распјеван (рецензент књиге посебно истиче римовне пјесме) мајсторски их тумачи и о њима

пјева, па се доимају и као пјесникове исповијест.

У три пјесничка циклуса наизглед различита, а које пјесник управо кроз аутореференцијалност повезује у смислену цјелину разоткрива се пјесниково ја, његово широко срце у коме обитавају и градитељи бјелина (да руше таму) и тајни точак времена, и седма соба, у којој и о којој се слуту и машта будућност, а све то пјесник чини необичним и оригиналним асоцијацијама.

"На крљуштима месечине

Умиру рибе у мресту

Дешава се нешто иза тмине

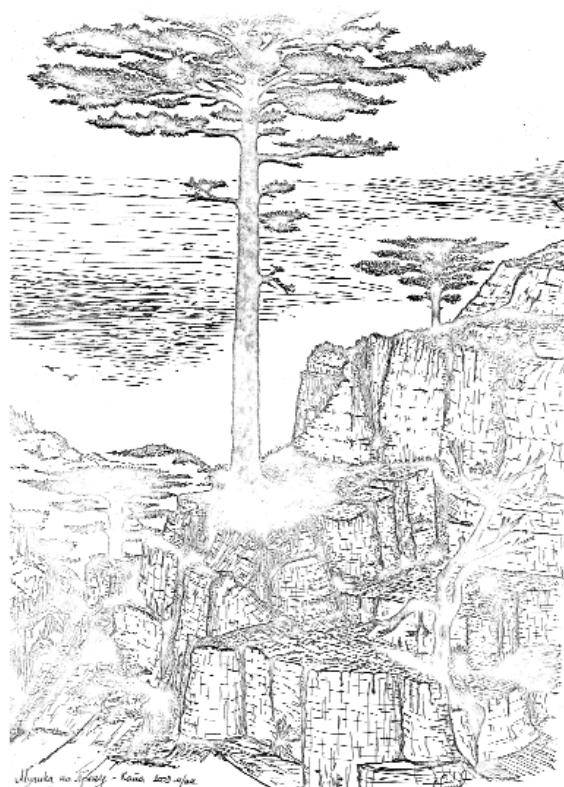
као на неком одабраном месту".

Посебна симболика човекове отуђености у савременим урбаним условима живота, осјећај те егзистенцијалне отуђености и тјескобе дати су у атмосфери конкретизованих слика ноћи, поноћи, леда, олује, вјешала, те гласа - симбола немира и пјесниковог супротстављања у тражењу смисла. Отуда и та симболика точка

времена, у коме пјесник тражи смисао и истовремено нуди свој мисаони став и гледање на живот и свијет.

Оно што посебно чини раскошним овај пјеснички таленат јесте језичка разноврсност, богатство лексике и језичког израза којим ова добра поезија плијени. Ријеч је заиста о узбудљивој пјесничкој збирци којом се млади пјесник Бојан Максимовић свом раскошношћу пјесничког талента и снагом стваралачке енергије запутио ка тајновитим стазама великог пјесика.

Драган Папоњак

ЕПСКА ПОЕЗИЈА ИЛИ ЗАВЕТНИ КОВЧЕГ

Не Запад, него силе које владају Западом, уцењују нас заповедајући: "Не гледајте у прошлост, него у будућност!" Без обзира што нам се тиме и ругају, њихов рецепт превођења Срба у "напредан, модеран, европски народ" наилази на велики одјек и подршку наших "поштених интелектуалаца". Распоређени по владиним и невладиним организацијама, разноврсни грађани света који само случајно живе у Србији а плату примају са Запада, демократе који чекају да опет почне безбрижан живот од донација и милостиње са Запада као у "срећно, Титово време", и многи други којима је заједничко да дарованом коњу у зубе не гледају, игноришу стару истину да је "Историја учитељица живота". И мада се будућност једино може правилно сагледати посматрањем прошлости - тј. сагледавањем нечега кроз време, а не само кроз простор, заблуде, или лепе намере - њима је српска прошлост ирелевантна јер је епска. Наводно, епика нам је гусларска и митоманска, а позивање на њу опасно, што ће рећи накарадно и штетно.

Да би нам при том што више огадили и прошлост и

епику, реч епика и епски употребљавају у најпогрднијим и најподсмешљивијим значењима, мада су се многи умни и поштени људи Запада својевремено дивили управо тој епици као нашем најаутентичнијем доприносу европској и светској култури и цивилизацији. Но, по њиховим савременим, исполитизованим и несамосвојним настављачима, да бисмо напредовали ка остварењу још једне "лепше будућности" морамо се хитно оканути наше епске прошлости и слушати њихове бајке о срећном "евроамеричком сну". Код марксистички, материјалистички, демократски и слично одгајаних Срба овај позив на безобзирну потрошњу, уз музику електричних гитара и стихове црначког репа, има велики одјек, као сваки други позив на одрицање од себе, док им се и на сам помен гусала диже коса на глави. У трци ка срећној Европи и "бољем животу" немају, на пример, ништа против слања Слободана Милошевића у Хаг, иако је тежио истим левичарским циљевима као и они, и мада се у Хагу брани аргументима да је, заправо, био већи "Еуропејац" и глобалиста

од оних који му суде.

Јер, по речима својих најжешћих критичара, с којима је своједобно делио места и части по гимназијским, универзитетским, те градским и републичким активима Савеза комуниста Југославије, Милошевић се, наводно, понашао епски у невреме те постао ратни злочинац - мада се заправо понео као партијски апаратчик, "менаџер", "играч", и обичан трговац. Јер, ратујући на кварно и на парче, договарајући се са непријатељем током најжешћих борби, и прихватајући диктате "међународне заједнице", када је ваљало показати да српска слобода, част и територије немају цену, Милошевић је, истина безуспешно, само антиципирао понашање данашњих српских властодржаца. Од њих се разликујући једино илузијом да може наследити Броза, заборавио је да су и Броза странци довели на власт, на њој га одржавали, и по његовој смрти само дошли по своје и зараду с којом он, Милошевић, није имао никакве везе.

Да је, наиме, више учио епику него марксизам, несретни Милошевић би имао више осећаја и за свој народ и за истинску историју - ону изнад

свакодневне, орвелијанске препреке - а не би, као они који га данас беспошtedно критикују омогућио нашим непријатељима да себе прогласе жртвама, а нас геноцидним народом.

Јер, у погледу баш те прошлости и епике примећујемо да атак на Србе и њихове вредности није од данас, а сећања на "напредне дугове" који су нас разним братствима јединствима са историјски осведоченим непријатељима замајавали и неприметно одсецали не само од наших територија, већ и корена, још су нам свежа и болна. То, што се деведестих година показало да сва та наша "браћа" имају право на своје државе у којима ће, ослобођени Срба, остварити своје националне особености, а ми само на "грађанску", ни Милошевића ни његове либералне, грађанске критичаре није исувише забрињавало. Продао би он, наиме, све Србе на свету таман као Крајишнике, Босанце и Косовце, само да су му партнери пристали на његову, личну супремацију у некој недогледној, вечито брововској Југославији. Јер, Милошевић није ратовао за Велику Србију већ за Великог Себе, те му стога није требало никакве епике. С тазе прошлости, епски необрађеном, и он и његови противници знали су како ће: препустили су је разним бров-

зовским "историчарима", на чије су марксистичке тезе и процене надавали разноразни Ноели Малколми, Лоре Силбер, Тимови Џуде и Маршали, и ко зна ко још.

Но, осим тоталне бестидности ови усрећитељи - свих узраста, нација, боја и било којих других различитости, а заједничке мржње према чојству и јунаштву - показали су уз то велику способност у откривању темељних тачака на којима се те наше вредности држе, невероватно упорно и истрајно насрћући баш на њих. И, уместо да умине - пошто смо послали Милошевића у Хаг и најзад постали демократе, плуралисти, грађани, те сексуално ослобођени и епски индиферентни - ова офанзива достиже кулминацију, претварајући се у фронтални напад на свим пољима: војном, економском, културном, верском и сваком другом. Одвајајући нас од прошлости и морала утемељеног на части као пречој од живота, макар и "боље", наши јавни и скривени непријатељи и противници отуђују нас од наших очева и дедова, не би ли нас по свему судећи уподобили за нешто потребно њима, не нама.

Да би нам отели територију засули су нас товарима малих атомских бомби, а да би нам отели душу прешли су, по нашој капитулацији, на следећу фазу економских и других

уцена преко демократски изабране власти. Разарањем и разградњом наше економске основе, те националне па и полне припадности, уместо нашег - Божијег, свременог, епског, чудесног света, у коме је све било постављено на своје место - нуде нам свој виртуелни, по модном диктату стално променљиви, савремени свет, несталан и отрован попут детерџентске пене. У име хуманизама и индивидуалних слобода укидају нам полне, генерацијске и све остале разлике, свакоме нудећи да фиктивно буде све, зависно од његовог или њеног демократског, то јест, политичког опредељења.

Као да им је мало што нам је комунизам - то јест, милитантни, људождерски либерализам - под видом једнакости оставио хаос у коме се истичу мужевна жена и женствен мушкарац, но нам још потурају свој демократски џумбус у коме су хомосексуалци већ призната друштвена снага која је, искључиво на основу свог сексуалног опредељења, ушла и у неке њихове парламенте. Под истом фирмом натурају нам усто и безбројне друге накарадности разорне по човека, брак, породицу и нацију. Нажалост, историјске околности су биле такве да смо којекаквим социјализмима, марксизмима, дијалектичким материјализмима и сличним хуманистичким шареним лажама одсечени од

самих себе, те смо се толико изродили и изгубили у хаосу пролазних вредности, које су на нас јуришале преко школе, средстава јавних комуникација, и на друге начине, и трајале од идеологије до идеологије, од тренда до тренда, од данас до сутра, да многе вредности које су нас чиниле људима, односно Србима, ми данас и не разумемо, већ нам се чине глупе, заостале и несавремене. Скоро да смо дошли до тога да више нема Србина који се не штреча кад му неко каже да је несавремен. Брже боље прихватајући све што нам странци подметну, како бисмо доказали да смо "ин" и учинили им се подобним, готово да не примећујемо да нам се непријатељ од пређашњих разликује једино по томе што више и не крију намере од нас, сада већ демократско цивилизацијским празнословљањем преиначе у бесловесна биолошка створења која уместо осећаја за част, достојанство, праведност, те саосећања и љубави према ближњима имају једино потребу за задовољењем физиолошких и материјалних потреба, и најнижих страсти.

Устремљеност савременог западног света на епику - њено пресељење у бајку, историју или научну фантастику - говори да је она, заправо, нешто изузетно битно за српску нацију, и да крије нешто што модерна цивилизација разних "мајс-

тора интерпретације", те медијских магова и паблик рилејшнс стручњака или не сме или не може да трпи, поред све своје "толеранције". Наиме, већ се руски путописац и етнолог Александар Гиљфердинг, путујући по српским крајевима средином претпрошлог века, чудио да у сто села нема цркве, а народ изузетно побожан. Није му било јасно како се толика вера одржава међу светом лишеним одговарајућих установа и стручњака. Шта је то, питао се што је Србе у туђим царствима без икакве помоћи, и нужних услова, одржало у њиховој православној бити? Тајна, коју Гиљфердинг није могао докучити - будући и сам Западњак не само именом и презименом већ и својим мирским школовањем и словенским, провинцијским жалом за модернитетом - лежала је тада у епици која је код српског народа била, што код Јевреја заветни ковчег.

Јер, по свакој логици, кад су Срби изгубили своје земаљско царство те пет стотина година пребивали у три туђа царства, требало је да се претопе у друге вере, језике, народе и нестану као Срби, оставши без институција и кадрова који је требало да их штите од духовне трансформације. Штавише, не тако мали број "плахих и лакомих", не би ли био по мери тадашње "међународне заједнице" - то

јест, Турака, Млетака, и Немаца - и јесте отпао од српског корена. Међутим, све оне божанске вредности и хришћанске врлине које су могле сачувати човека да "не прода веру за вечеру", нашле су управо у епици начин да опстану преносећи се са оца на сина, спасивши највећи део Срба губитка душе, тако жалосно очитог у понашању наше одрођене "браће" у целом двадесетом веку.

Без обзира да ли су те српске врлине непролазне вредности биле упаковане у епску песму, причу, бајку или пословицу, својим аристократским схватањем живота оне су нас врло добро обезбеђивале од непријатељских прогона и забрана.

Српски стоицизам нису створили ни Зенон ни Епиктет већ безимени гуслари и хајдуци који су се, мада раја, често по цену живота понашали као племићи из наше усмене и изгубљене дворске традиције. Наиме, мада нам је у наслеђе остало само нешто житија светаца и летописа наших средњовековних бележника, наша јуначка поезија указује на баштину дугу колико и славну, усменог преноса садржаја битних за честит живот. Јер, ни грчки, ромејски еп *Диџени Акритија* није био записан до дванаестог века, већ се од племића на византијским дворovima столећима очекива-

ло да га науче напамет, као што су некада хоплити учили *Илијаду* или *Одисеју*. Тако се и код Срба, у скровитом породичном кругу, на слави или обичној седељци, уз гусле или разговор наша епика "распакивала" усменим исказом, једноставно и разумљиво продирући у душу слушаца свих узраста и полова. Да би је усвојили и уградили у своју личност, нашим прецима није требало ни академија ни академика, ни књижевних критичара ни доктора књижевности као тумача. Данас, међутим, међу интелектуалцима нема таквих приповедача који умеју причати тако да их други нетремице слушају, и да им верују као што су веровали неписмени, али душевним старицама, старцима, паметарима или гусларима.

Јер епика не лежи само у садржини, него и у личностима које је преносе и слушају, односно које заједно чине амбијент у коме се тај садржај оживотворује. Десетерац уз гусле - намењен не музици, већ допуни људског гласа - подстиче на узвишено, за разлику од данашње разарајуће, разграђујуће електронске забаве с телевизијских екрана.

Наиме, све те "бапске приче", како су их називали наши приучени, одрођени и покондирени интелектуалци и академици, те успаванке, нису успављивале децу, него напротив, њихов дух одржавале буд-

ним у врлини, па су зато и чобанчад могла постајати национални јунаци, државотворци и веште дипломате, по потреби. са врха се лако силазило у долине: коме је пред очима лебдео Косовски мит, могао се снаћи у српским ослободилачким ратовима, од 1870 - 1918. Подучавала га је српска народна епика залажући се за највише општељудске и хришћанске врлине, сагледане изнад сопствене личности и живота, чији се смисао и вредност и иначе тражио у врлини "Бити или имати". Није се постављао као дилема пред Србе све до Броза, и марксистичке - данас, већ постмарксистичке и либералне - приче о бољем животу и будућем обиљу.

Обиље се, наиме, тражило у признању и угледу, а разна страдања, казнене експедиције, помори, куге и ратови потврђивали су људе у науку да једино што могу стећи, и сачувати - па и на Онај Свет понети - јесу образ и име.

Пред многим искушењима да почини нешто нељудско, јунак и слушаца епске песме би застали, знајући да је злодело "Од Бога грехота, а од људи зазор и срамота", било да сами тако осећају, било да их други на то опомињу. Да су се слушаоци народног предања заиста руководили епским, витешким моралом није лако поверовати савременом

слушаоцу, одгојеном у свету где се и сама реч срамота врло ретко употребљава, а речи грехота и нема. Јер, у потрошачком свету где је профит врхунска вредност и где циљ оправдава средство, нестали су или се деформисали осјећаји срамоте и грехоте. Савремене школе чак се упињу да потпуно униште стид у деци, уверавајући их да се ваља стидети једино самог стида, и учећи их како да му не подлегну. Поред осећаја стида који човека брани од сопственог нечовештва, ту су, како каже Владика Николај Велимировић, и све остале божанске силе и трајне вредности које су Србе и њихове разне заједнице - почев од брачне до националне - чувале од, како би се данас рекло, ерозије, или пропасти. Тако је и силни цар Стјепан, мада бесговорни владалац, после тешких искустава са "Латинима старим варалицама" закључио да је "Тешко свукуд своме без својега". А Страхинић бан опростио је жени и неверство, не могавши, међутим, шуревима да опрости кукавичлук, и још гору бруку што су "јунаштво и храброст" исказали на беспомоћној жени, рекавши им да нису достојни ни да с њима "пије ладно вино". Бег Костадин не зна да човештво не лежи у богаству и бљеску те чини бројна нечовештва, да би и он и његова слава и кућа допали општег

презира. Насупрот њему, Војвода Момчило саветује свог подмуклог убицу да не узима жену која је "Данас мене у тебе издала, а сутра ће тебе у другога".

Све хуманистичко-марксистичке приче о тешком положају жене у "мрачној прошлости" - настале, као и данашње либерално-глобалистичке, из потребе да се раздели, завади и влада - наша епика оповргава бројним приказима управо супротног: да је жена била изузетно уважена и поштована као одсудни чинилац у породици и друштву. Почев од безбројних "самохраних мајки" које су "на преслицу и десницу руку" подизале своју "нејаку децу", и од њих правиле честите људе причама о чојству и јунаштву њихових прерано изгинулих очева, па до Јевросиме која саветује сина да је "Боље изгубити главу, него своју огрешити душу" епика је безгранично помогла духовном, па, често се заборавља, и физичком опстанку српског народа. Наиме, босански и санџачки муслимани јесу се, напустивши српски завет на чојство и јунаштво, физички одржали, али у мањем броју и обиму од раје - усто као одроди презрени и од самих азијских Турака. Да смо сви пошли њиховим, или хрватским и словеначким путем, Срба као нације одавно не би било.

У савременом потрошачко-профитерском свету, међутим - у коме Видосава не би била куја већ савремена, еманципована, самосвесна и природна жена која прати савремене трендове, али у својој заосталој средини не наилази на разумевање те завршава трагично - тешко је схватити величину Јевросиме и њеног сина. Јер, ако човек не признаје душу као нешто онострано и надвременско, онда ни правда нема смисла, нити озбиљног и трајног упоришта ни у чему плотном, претварајући се у пуко право - нешто релативно и прилагодљиво тренутним потребама одрођеног и често поживиниченог човека.

За разлику, рецимо, од мајки које су 1991. пред Генералштабом у Београду протествовале против слања њихове "деце" у борбу за одржавање државе и нације, Јевросима је много више од обичног даваоца и чувара живота - она је и чувар животворног, витешког, националног завета. Јевросима се наиме плаши да њен син, мада дорастао до делиоца правде, не подлегне начелу "и по бабу и по стричевима", а не "по правди Бога истинитога", те га опомиње да чува оно што је најважније. Колико су част и оданост код Срба били изнад биолошког постојања показује и Пријездина љуба, која не пристаје на живот у коме ће

љубити непријатеље, већ радије скаче са мужем у хладну Мораву, те сестра и љуба боланог Дојчина које не пристају на поничење и срамоту живота с насилницима и никоговићима, поред болесног али још живог брата. Зато и брат, мада тежак болесник, мора да их заштити од понижења, и тек тиме заслужи смрт која га ослобађа дуготрајног и тешког боловања.

Оно што највише смета творцима нових хуманистичких вредности је храброст и јунаштво које се слави у епици. Да би му се што више наругали они га представљају као силедијство, подљудски порив, или прежитак. А ради се о срчаности којом се увек брани нешто високо и вредно: част своја, девојачка, породице, брака, нације, вере, и људскост уопште. Храброст у епици настаје из потребе да се очува нека вредност без које живот не вреди, и нема никакве везе са "савременим", лицемерним, вербалним, "грађанским" залагањем за заштиту вредности које се мењају из броја у број неких недељних новина. Српска храброст, забележена епским предањем, није зато никакво кабадахиско, безумно и безразложно разметање снагом каквим се диче, рецимо, англосаксонски заштитници међународног реда и морала, и њу не исказује само Марко

Краљевић и Милош Обилић као професионални јунаци, већ и безбројни обични људи, жене и деца свакодневно. У свакој епској творевини зло је кажњено, а врлина награђена, али не по неким тренутним, идеолошким или интересијским мерилима, него по Божијем закону. И кад се ратује, ратује се за "Крст часни и слободу златну". У таквој борби нема мржње, осим према злу, без обзира ко га носи. Чак се ни Турци не мрзе као припадници друге нације, те им, рецимо, Марко помаже кад су у невољи, нити се дозвољава етничка мржња, него се мрзи окупатор, зулумћар или носилац неког другог зла. У бајкама старији син као носилац зла увек на крају губи, а млађи као носилац врлине жртвом побеђује. У целокупној нашој епизи врлина побеђује кроз напор и жртву, што је један од основа хришћанске науке, односно хришћанског поимања живота.

Негирајући Бога и све његове датости, а усвајајући хуманистичке, антропоцентричне вредности, за наше европејце човек се свео на биолошко, анимално биће, и ту је почетак и крај постојања, изнад чега нема ништа. Таквим људима речи мајке Јевросиме, нарочито упућене рођеном сину, делују као глупост и бесмислица. Просто је немогуће човеку који себе

доживљава само као низ биолошко-хемијских процеса, који је самом себи и почетак и крај постојања да схвати да су Божанске силе које делују у човеку - то јест, осећања љубави, правде, самилости, саосећања и сличне - вредности које су изнад пролазно-биолошких. И мада је епски човек свестан да је и биологија незаменљив део његовог божанског бића, он такође зна да ништа приземно не сме бити изнад тих осећаја, па макар се радило и о глави сопственог детета. Све те Божанске вредности које су Срби уградили у своје биће, по свему судећи и пре Светога Саве, нашле су места у разним нашим епским формама, вековима у њима одржавајући дух српске заједнице и повезујући их међусобно у различитим и туђим царствима. Дух Небеског Царства - то јест, свести о стварном и постојећем Надвремену - јесте тај који је стварао мајке Јевросиме, Синђелиће, Танаске Рајиће, и многе друге јунаке, који су нам, нажалост, били неопходни сваких двадесетак година.

Јер да се овде где пребивамо од памтивека икада могло "живети као сав нормалан свет", сигурно би се наши преци - ништа глупљи нити више самоубилачки расположени од нас - одавно тој вештини приучили и ње држали, разумни и стамени већ

какви су били. Но, када смо коначно и стекли неко земаљско царство, тањило се оно под навалом не више турског, азијатског дивљаштва већ управо европске хуманистичке цивилизације у којој је човек, а не Бог, мера свега. Упркос тога, српска епика успела је да створи једног Мишића, Гавриловића, па у наше време и Милана Тепића, а никад није недостајао дух Пријездиних љуба ни мајки Јевросима. Због тога, ваљда, тражи Запад да заборавимо прошлост, при томе пригодно заборављајући да не бисмо имали ни Мишића ни Тепића, ни специјалаца који су потукли њихове сасовце на Косову 1999, да се нисмо од њих морали бранити трипут само у прошлом веку.

Епика, наиме, није никакав српски хир, већ историјски потврђена, насушна потреба, док су све друге теорије: од "братства и јединства" до "вежи коња где ти газда каже" историјским искуством обезвређене, и биле би одавно одбачене да их наши непријатељи вештачки не одржавају духовним насиљем и физичком силом.

Витомир Пушоњић

СИМБОЛИ

Све чешће објављивање књига симбола је помало и индикативни али и књижевно културолошки феномен. Познато је да су током историје симболи и њихова рецепција имали су занимљиву судбину.

Још од првих штампаних књижевних појава те нарочито од почетка модерног доба, посебно од времена просвјетитељства, симболи и фантастичне слике митова и бајки били су најчешће исмијевани, али и потцјењивани те као по договору гурнути у несвјесно савременог човјека.

Па ипак и поред свега, а нарочито послје педесетогодишњице југословенске књижевности која је најчешће била довољна сама себи и наручиоцима најчешће су слике маште биле обезвријеђене, осакаћене, исмијаване.

Још је Карл Густав Јунг указивао колико је опасно и штетно гушити машту и потискивати симболе и тако претјераним развојем рационалног става стварати опасну неравнотежу у психи.

Западни човјек је изгледа коначно схватио да не може без бајки, митова и симбола, те да разум и појмовно мишљење нису довољни. Због тога нарочито у овом периоду рецепције влада све веће интересо-

вање за све што је ирационално, фиктивно и имагинарно и имагинативно.

Јер без симбола модерни читалац ће се врло брзо наћи у ћорсокаку. Тешко да ће уопште разумити слике, представе, метафоре у причи, роману, поезији, миту, религији, али и у умјетности, архитектури и позоришту.

Јер сви савремени научно-фантастични романи обрађују нам се кроз симболе. Слично је и са пјесмама, рекламним спотовима, стриповима.

Ако узмемо за примјер неке древне и савремене симболе као што су прстен или мач.

Прстење је кажу симбол - опредмећени материјализовани круг, симбол пуноће, савршенства и вјечности. Тако је ношење прстена у антици и средњем вијеку било дозвољено само одабранима (свештеници, племство, или витезови). Губитак прстена је симбол знамења несреће.

Мач је симбол мушке снаге и продорности. Мач је чудесно и магијско оружје. Симбол је продорности и оштрине људског ума. Тако је воћка дуња - грчки симбол плодности али и невјестинска јабука посвећена Венери.

Дуга је преображење и небеска слава, мост између овог свијета

и раја, пријесто бога неба.

Хлеб заједничка симболика са житом, кора плодности, исхрана и живот. Тјелесна и душевна храна.

Јова дрво је повезана са смрћу, ковачком ватром. Панов амблем повезан са светковинама прољећа и ватре.

Каранфил, ако је првен, је дивљење, брак и страсна љубав док ружичасти каранфил представља сузе, бијели је чиста љубав, а жути одбијање.

Кокош је распад, чуварност и материнска брига.

Црна кокош је вид ђаволов. Кокош која кукуриче је женско господство, или безобразна жена.

Креја птица је зла коб или злоћа.

Око - свезнање и божанство, моћ интуитивног виђења.

И на крају шта је заправо симбол?

Жан Шевалије каже да се симбол не може дефинисати, док Јунг каже да симбол представља најјезгровитије одређење неухватљивог појма.

Радомир Јагодић

ЖИВОТ, СНАГА И СЛОБОДА ЛИЧНОСТИ У ФИЛОЗОФИЈИ ВЛАДИМИРА ВУЈИЋА

Мало је људи који не мисле да наша цивилизација постаје све лепше место за живот. Без обзира на кризе, ратове, катаклизме и друге нежељене стихије које повремено таласају пријатну колотечину грађанског живота, наш свет постаје све савременији, што у вокабулару модернитета значи све напреднији, стабилнији, угоднији и све слободнији. Величанствена линија прогреса, често ометана и прекидана током прошлих векова, херојски је истрајавала на еманциповању човечанства од религије, традиције, национализма и других "ириционалних" стега "мрачне" прошлости што је на крају XX и почетку XXI века уродило обиљем плодова на свим пољима човековог активизма. Идеали утемељени још у периоду хуманизма и ренесансе, продубљени и до краја артикулисани у доба просветитељства, све су ближе коначном испуњењу, а цивилизација која је у ранијим вековима постојала само као смела визија великих духова, данас се налази надомак свог коначног тријумфа. Човеков разум, излечен од "самоскривљене незрелости" (Кант) потиснуо је религију као свог највећег конкурента на

пољу духа, што је омогућило процват науке која нас је даровала толиким благодетима техничких достигнућа, успостављање демократских друштава са загарантованим правима и слободама сваког појединца, међуљудске односе засноване на начелима хуманитета, равноправности, толеранције. Изругујући плодове вере, интуиције, маште, осећања, тај "ослобођени" и самоуверени Разум заузео је челну позицију у хијерархији људских моћи што му је омогућило да отме Свет од невидљивих сила и да га осмисли и уреди по сопственом нахођењу.

Поставши господар у том "врлом новом свету" човек сада може мирно и неометано да задовољава своја интересовања, да живи како хоће, да путује где хоће, да се бави чиме хоће. Планета, то више није дивља и мрачна џунгла пуна језе и трепета у којој вребају немани и крволочне звери, то је сада уређена башта са подношљивим травњацима, избетонираним стазама и брижљиво одгајеним биљним културама. То је нешто што ће ускоро постати рај, истина вештачки, али сигурно бољи, сигурнији и комотнији од мрачних светова прошлости па

таман они били природнији и ближи Богу (кога највероватније и нема, најрадије би рекао Разум када би био отворен до краја).

Но, упркос тим небројеним рајским лепотама све савременије цивилизације нешто чудно се дешава у бићу нашег од "заблуда прошлости" еманципованог човека. Обиље техничких плодова у многоме олакшавају му живот, али не могу да утоле немир душе његове, не могу да нахране дубоку чежњу која се згрчила на дну срца његовог и која га из дана у дан испуњава усамљеношћу и тугом. Он иде код психолога, он пије бенседине, он летује, зимује, проводи се, гледа филмове, чита књиге - али ништа не помаже. Не уме то себи да објасни све савременији човек. Споља гледано, зна да живи у најнапреднијој од свих раних епоха, у најсавршенијем од свих ранијих друштава, у најхуманијим од свих ранијих међуљудских односа. Изнутра пак, чини му се да је некако сакат, недоречен, неостварен у ономе што су његове најинтимније чежње, најтананије слутње. И што је човечанство ближе јединству, њему се чини да је све усамљенији. Он додуше

комуницира са људима, одлази на посао, испуњава своје обавезе, зарађује новац, он је потпуно сигуран да је и бољи и паметнији и срећнији од свих давних предака који су живели у мраку беде, незнања, затуцаности, па ипак, не може да се отме снажном осећању да сав живот живи само неком површином, а да онај главни део личности остаје закопан у тајанственим дубинама његовог спутаног бића, да остаје неизражен и неостварен у ономе што је право људско позвање.

И тражи човек одговоре на безбројна питања што као дивља хорда тутње духом његовим: Шта ли га то сапиње и гуши, шта га то спречава да се срцем отвори ка свету, да душом потекне ка другима и други ка њему, да се живот расцвета у свим правцима, у свим димензијама. Са болном чежњом, коју из неповерења и страха не показује ником, гледа ноћу у звезде и пита се шта га је то одвојило од њих, којом заблудом је истргнут из бујних токова укупног васељенског живота, откуд оволика празнина у срцу његовом кад је намирен у свим својим жељама и потребама. Много је таквих питања и рекло би се, што је цивилизација напреднија и тих питања је све више.

И тражи човек одговоре на њих, не мрзи га да оде чак до Индије, Тибета, Јапана, да

медитира са јогистима, да се губи по лавиринтима езотеричних учења Истока, толики је очај његов.

Тражи, и не налази их.

У неким звучним београдским антикварницама понекад, уз доста среће, може се наићи на једну стару, готово распаднуту књигу из 1931. године, пожутелих кртих листова који се међу у ситан прах пријачем стиску прстију. Када се књига отвори на страни педесет другој наилази се на овакве речи:

”Једноставност и крхљивост савремених схватања по којима човек разумом куша да конструише себи свет у коме ће имати да утроши своје живе силе довеле су до незадовољства модерни дух и модерну мисао; човек се осећа скучен, везан, непотпун, без замаха и без снаге. Нумерисан, нивелисан, механизирован, сведен на број, статистику, и на регистраторски апарат, рационализован до немогућности, техницизиран до савршенства, жив човек се осећа у једном лажном свету. Тај лажни свет му је саградила интелектуалистичка филозофија”.

Књига се зове ”Спутана и ослобођена мисао” а њен аутор Владимир Вујић.

Ко је тај дрски ”јеретик” што се усудио да *разум и интелект* стави у овако негативан контекст, да оно што је главна покретачка снага

просвећеног човечанства оптужи као главног кривца за душевне тегобе савременог човека? Штавише, да свет саграђен интелектом означи као *лажан*. Шта је онда истинито за њега и чиме се другим истина може досегнути ако не разумом? Шта нас је друго издигло над мраком средњовековља ако не разум, интелектуализам, наука? Или можда тај мрачњак жели да нас врати у Средњи век, у царство дивљаштва и некутуре, у духовну бестрагију којом колају митови, легенде, скаске и друге измишљотине примитивне свести?

Претпостављамо да је оваква била спонтана духовна реакција оних који су се постарали да име Владимира Вујића, највећег предратног српског философа, сем малом кругу посвећеника до дана данашњег остане готово непознато, а ”Спутана и ослобођена мисао”, збирка његових философских есеја, за коју је Владимир Дворниковић својевремено казао да је ”најборбенија књига која је по рату (Првом светском) објављена у нас”, после 1931. године не доживи ниједно поновљено издање. Очигледно је да ни предратна проевропска елита старе Југославије Вујићу није остављала сувише простора да се размахне пуштајући га у

јавност на сламчицу, а после 1945. године када су комунисти дошли на власт о њему више нема ни помена. Осим нешто оскудних података из каталога Геце Кона за 1935. годину о Вујићу се готово ништа не зна. Више је него сигурно да је после 1945. био принуђен да избегне у емиграцију и да је тамо вероватно и умро, незнано кад и где.

Оваква судбина, типична за највеће синове Србије XX века, попут светог владике Николаја Велимировића, светог аве Јустина Поповића, Станислава Кракова, Григорија Божовића, није могла мимоићи ни Владимира Вујића као једног од њих. Они који се усуде да мисле својом главом, да *виде* оно што виде и да то јасно и отворено кажу, као што је чинио он, и не могу се надати ничему бољем од прећуткивања, маргинализације, јавног презира и прогонства.

Јер Владимир Вујић философију није доживљавао као умну рекреацију доступну издвојеном слоју салонске кружиковштине нити као следовање и опонашање западно европских узора колико год они били велики и славни, што се у доба предратне Југославије подразумевало. За њега је философија представљала део живог живота и плод "непосредно осећајног тока стварности". Онај ко жели да се истински бави философијом не

сме изгубити унутрашњу, органску везу са токовима стварног живота који су непредвидиви и који се не дају ухватити у мрежу појмовних категорија и заробити у конструкције логичких система патворене у интелектуалним лабораторијама Западне Европе. У философију се улази са трагалачким жаром срца, а до највећих истина долази се интуицијом, а не разумом, каже Вујић.

Разум, кога су француски просветитељи подигли на ниво култа сматрајући га најјачим оружјем човековим и једним упориштем духовног узрастања човековог, Владимир Вујић описује овако: "Разум, својом апстрактивном моћи, не може по природи својој, да посматра живот и искуство на интегралан начин; машина за апстраховање, разум да је само исечке, делове искуства и из тих делова комбинује нове целине. А у интегралном искуству живи интегрални човек и осећа се цео и јединстваен у животу и само у животу; у архитектоници разума он се осећа искидан, не пун, не цео, неверан, не личност она која и каква живи у животу. Разум је снага која упрошћава, схематизира, а човек, жива личност, је сложен и бујног живота; тако да снагом упрошћавања и економије, од човека остане само један део и економизација иде на рачун праве и пуне личности. Пуна,

индивидуална, снага и слобода личности не може да прими интелектуалистичка схватања."

Сада нам можда постаје јаснији унутрашњи расцеп у души савременог човека о коме смо говорили на почетку. Да ли је *интелектуализам* обогатио или осиромашао биће човеково? Да ли га је "просвећени" разум ослободио или осакатио? Тврдећи да ослобађа можда је лишавао? Чегат? Интуиције и других тајанствених моћи које су по Вујићу виши облици сазнавања него што је разум и без којих се не може успоставити органска веза са стихијама невидљивог света, са силама васионе, са Богом. Наоко слободан, дух модерног човека заробљен је рационалистичким шаблонима, спутан и осујећен да успостави унутрашњу везу са живим животом да непосредно осети његов ток и да појми његову невидљиву суштину. Јер како каже Вујић интимна природа стварног живота разуму је недоступна. Механизми логичког мишљења, колико год продорни и свеобухватни, сувише су крути, сувише су плитки и упрошћени да би докучили његову тајну.

Приставши да живи по правоугаоним схемама рационално осмишљене цивилизације човек се добровољно одрекао пуног и снажног живљења, живљења које је дивље и неукротно, које се

опири контроли и предвиђању јер жели да се одвија по својим унутрашњим, разуму непотпуно разумљивим законима. Са душом жељном таквог живота али без могућности да јој удовољи, јер је рационализован, спутан и осиромашен - ето у томе су страшне муке модерног човека, његово распеће.

Стихијама интуитивне спознаје а не методама логичке анализе и дедукције, Владимир Вујић сплиће своје есеје у величанствену философску епопеју којом разоткрива жаришта духовних болести наше епохе. Тако "спутана и ослобођена мисао" кроз низ полемичких обрачуна са дотрајалим системима умртвљеног и шаблонизованог европског духа израста у српски одговор на пољу философије, у оно што српска душа има да каже и понуди грчећи се да збаци све рационалистичке протезе са свог бића, младог, свежег и набујалог. "Спутана и ослобођена мисао" јесте аутентичан израз те душе која тек треба да се покаже и афирмише у доба када модерна цивилизација показује све видљивије знаке умора, потрошености и скорог заласка.

Философија Владимира Вујића не тежи да постане систем, он свесно избегава да гради некакву мисаону апаратуру са чврстом архитектоником појмовних категорија. Неки принципијални логичар

могао би уочити масу недоследности и противречности у његовом делу, али тиме би само потврдио Вујићев став да је интелектуализам једнодимензионалан, праволинијски и ускогруд у тумачењу света око себе. "Интелигенција наместо да учини искуство разумљивијим, она га учини неразумљивијим", каже Вујић. "То је сасвим природно. Апстрактни појмови представљају апстрактна имена која су заједничке етикете, имена, категорије, за читаве множине ствари: из множине појединачних објеката узело се оно што је заједничко. Тиме је оно што је индивидуално и особено карактеристично за поједине реалне објекте изгубљено. У даљим везама готових појмова све се више губи стварно, све више се оперише сурогатом, а не самом ствари. У највишим везама апстракција - потпуно се удаљимо од живота."

Вујић нам сугерише очигледан закључак: *Интелектуализам* је духовно насиље које уместо правог живота потура његов сурогат. Оно што је индивидуално и особено, самоникло, Богом дано, замењује се патворинама човековог вештаства. Интелектуализам удваја живот, рађа шизофренију, разбија органско јединство на свим пољима, стварајући првидна, исконструисана јединства.

Природне, Богом створене заједнице као што су *породица, фамилија, нација* замењују се исконструисаним, лажним заједницама као што су *колектив, друштво, човечанство*. Шуму, ливаду, поток замењује бетон, челик, пластика. Религију психологија. Уместо *вера и надахнуће* човековим животом руководе *анализа и дедукција*.

Хипертрофија интелекта узроковала је атрофију интуиције, срца, осећања што је модерног човека учинило неспособним за пуноћу бивства. Зар излози нису све пунији литературе која нас поучава како да остваримо праву љубав са супротним полом, како да успоставимо складне и хармоничне односе са околином, како да не изгубимо животни елан, самопоуздање, вољу и мотивацију. Осећања, са којима се некад рађало, данас се учи из књига - има ли страшнијег доказа Вујићевих тврдњи. Наши преци можда нису познавали структуру атома нити су имали представу о томе шта бива са хромозомима приликом деобе ћелија, али за разлику од нас они веру, љубав и смисао нису морали тражити у делима популарних психолога, источњачких гуруа и безбројних надриучењака. Да ли би Дидро, Волтер, Џон Лок, били тако горди и осигурани као у своје време када би видели како изгледа свет на крају оног пута

којим су га они пре двеста година повели.

Ето колико нас је култ разума отуђио од васељене, од живе стварности, од других, на крају и од себе самих.

Европски култи разума који за Вујића није ништа друго до култи силе, заправо је освајачки поход на плану духа који се потом пренео на политику, економију и друга чисто практична поља. Ширећи се из Запада, као свог епицентра тај рационалистички дух постаје унификаторски јер тежи да поништи свет као обиље многоврсноности, путем апстраховања, квантификације и насилног упрошћавања да ту многоврсноност сведе на њене мерљиве елементе доступне рачуну, резону и предвиђању. Унификаторски дух Западне Европе тежи да неутралише самобитне културе широм планете третирајући их као назадне и примитивне а немајући чуло за оно што је исконска лепота и посебност сваке од њих. Утапањем обиља спонтано насталих култура у неприродно јединство вештачки створене цивилизације, свет је изгубио трансценденцију, хируршким резом науке и рационализма, он је одсечен од исконског врела надахнућа, поезије, духовности. Грцајући ропћући у интелектуалним казаматима нововековних философија он се лишио и слободе која се

такође свела на једну димензију - потрошачку. А биће човеково у таквој цивилизацији осиромашено је и понижено, јер је сведено на предмет научне анализе и менталног инжињеринга.

Против таквог света и таквог положаја човековог у њему устаје Владимир Вујић када ослобађа мисао човекову и дух човеков од рационалистичких стега и душегубног интелектуализма. Вољно избегавајући да гради мртве и отуђене логичке системе, са поетским и боготражитељским жаром хрлећи ка врелима живе духовности, он се не плаши да се отворено супротстави званичној оријентацији предратне српске философије и њеном имитаторском и инфериорном ставу у односу на Европу, узвикујући: "Какве везе имају те умне игре и те шаблонске гимнастике појмовима са живим и непосредним осећаним током стварности? Чему оне воде?...постаје ли се њима бољи човек, племенитији карактер, стиче ли се њима више љубави?". Гнушајући се тог провинцијалног комплекса "наше" интелигенције који нас је завео у духовни ћорсокак и разбио унутрашње јединство наше нације, Владимир Вујић, отресито и поносно, како доликује правом сину свога народа, закључује: "Ми нисмо Европа, ни Запад, духовно по схватању света, по стилу

духовном, по гледању на свет и живот. Ми то нисмо и добро је што нисмо. Религиозност наша је спонтана и унутрашње доживљавана; она није другостепена као у европских маса. Она је таква само у слабирим слојевима интелигенције који прекривају, као незнатни и шаренолики појас, прве националне културне снаге и способности".

Пошто је институцијама предратне Србије и Југославије доминирала интелектуална псеудоелита на челу са Јованом Скерлићем и другим француским ђацима, Владимир Вујић није ни могао очекивати судбину бољу од оне коју је доживео - да буде скрајнут на философску маргину, прећута као и толики аутентични српски ствараоци, и до дана данашњег готово непознат и недоступан Србима. Колико би нас замки и заблуда мимоишло у нашој новијој историји да смо знали за Вујића кад је требало, али имајући у виду баш то, они који су нас током читавог XX века залуђивали и хватали у мреже својих "изама", српској души туђих и одбојних, постарали су да га уклоне на време.

Но, све лажи су пропале, сви "изми" су прошли и југославизам, и комунизам. Проћи ће и актуелни глобализам, неолиберализам, мондијализам, име и дело Владимира Вујића неће проћи. Оно ће

живети кроз стваралаштво будућих генерација које ће осокољене и надахнуте бого-тражитељским жаром његових философских есеја ослободити српску душу из окова рационализма и на развалинама једне умируће цивилизације пронаћи нове могућности њеног и правог пуног живљења.

Без обзира на сву критику интелектуализма, рационализма и техницизма Западне Европе, философија Владимира Вујића не може се свести на површно антизападњаштво. У његовим философским есејима нема ни трунке зле воље према Европи, напротив. Он се једино плаши вештачког упумпавања њених отровних сокова у крвоток нашег националног организма чијим венама, на нашу срећу, још увек струји здрава сељачка крв, у чијем духу још увек живе здрави херојски кодекси, због чега и самој Европи, као једној процветалој и дотрајалој цивилизацији можемо послужити као узор и мотивација за њено духовно оздрављење и обнову. "Ми имамо да водимо рачуна о самосталности националног културно-историјског живљења, о путевима којима нас импулс тог живљења гони; да се чувамо уобличавања у туђе облике и животе; да тражимо, свесно и са љубављу и вољом, у

етосу националном јужнословенском, у најширем смислу, формуле за стил наше културе; да избегнемо књишке и читане проблеме, а да погледамо у очи оним питањима која су за нас питања опстанка националног. Овај је, међутим, зависан од проналажења начина на који ми гледамо све, од тога каквим ми очима посматрамо живот, од наше слике света, од наше мисли о свету на првом месту", закључују Вујић у свом есеју "О "људима Запада" и о нама".

Истовремено, он саосећа са бивственим мукама кроз које пролази Западна Европа радујући се новим и обећавајућим духовним трзајима у њеном окриљу препознајући их у *философији интуиције* Анри Бергсона коју и сам преузима и проширује, затим у Џемсовом *прагматизму* чија суштина није користољубље, него делатно трагање за скривеним суштинама жиивог живота, а нарочито у величанственом *кошхоизму*, у коме Мигуел де Унамуно проналази мистичну снагу шпанског сопства. Вујић је толико слободоуман да чак и у неким научним концепцијама, упркос њиховој очигледној једностраности и ограничености, наслућује прави животни елан сматрајући да су достојнији поштовања људи који су "у једностраности велики и доследни" од оних који су "у свестраности сићушни" Без обзира на

доминантну линију "блажених уразумитеља" од Џона Лока до Карла Маркса, ни та посрнула и декадентна Европа није лишена људи који нису искључиво "западњаци" него "страствени и немирни припадници своје националне културе". Један од таквих је и Освалд Шпенглер чије је дело "Пропаст Запада" Вујић први превео на српски језик написавши и вансеријски предговор уз ову књигу.

Ослањајући се на Шпенглерово раздвајање појмова *културе* и *цивилизације* као творевина суштински различитих, Вујић разобличава једну од највећих заблуда по којој наша цивилизација представља последњи и највиши ступањ историје схваћене као "прогрес". Линија Стари - Средњи - Нови век по којој се из нижих друштвених ступњева "напредовало" ка вишим и савршенијим, лажна је и исконструисана. Образовање модерних генерација утемељено на таквом поимању историје води у духовно слепило, подстиче гордост и презирање свега претходног које самим тим што је *иретиходно* не може никако бити боље од оног што је "ново", "модерно", "савремено". Инспирисани Вујићем, ми се морамо упитати: Да ли то значи да су уметничка дела прошлости мање лепа и мање вредна од уметничких дела садашњости?

На пример, Хомерова "Илијада" у односу на неки савремени роман? Или да су Александар Македонски, Јулије Цезар, Стефан Немања личности мањег формата у односу на данашње државнике? Сократ, Платон, Сенека у односу на данашње интелектуалце? Ако не, у чему се онда састоји наш прогрес, чиме смо то надвисили своје претке? Зар ћемо сматрати да нас аутомобил, компјутер, мобилни телефон чине бољим и "напреднијим" на плану духа, на плану врлине, у односу на њих?

Та једноставна права линија дуж које се из "мрака и незнања" Старог и Средњег века "напредовало" у "светлост и знање" Новог века вештачка је и непостојећа. Свака култура је особена, каже Вујић, она живи свој самостални живот чији су смисао и судбина тајанствени, који се рађа из тајанственог духовног импулса. Културе су се рађале, трајале и нестајале остављајући за собом бесмртне плодове чијој се непролазној лепоти и данас дивимо. Свака појединачна култура (арапска, кинеска, грчка, римска, српска, немачка, индијска, црначка) одвијала се по сопственим законима и живела сопственим животом, те се не могу посматрати групно, у оквиру исконструисаних "фраза" људског "прогреса". "Преко индивидуалног живота

културе прелазе они без обзира, смисла и осећања", каже Вујић, "Јер се ради, за њих, искључиво о томе да се све представи као прогрес знања, а знање је само знање разумом, научно. Данас се прешло преко тог и таквог схватања. Проучавајући живот разних прошлих култура, дошло се до увиђања како су те културе себе изживљавале, како се оне не могу ставити на исту математичку и квантитативну линију па упоредити као материјалне количине и мерљиве величине".

Да би се правилно разумела прошлост потребно је ући у сваку од тих култура посебно, осетити њен дух, њено сопство, имати чуло за њену посебност и што је још важније имати искрено и дубоко поштовање за светињу те посебности. Културу рађа душа народа, она је видљиви облик те душе, њена реална појава у свету. Свака култура је лична (национална), по њој се једна народ препознаје међу другим народима. Културу не стварају теоријске концепције разрађене у кабинетима гордих интелектуалаца, она се рађа кроз векове и миленије, гомилањем духовних искустава у бићу народа која се спонтано артикулише у оригиналне форме и кристалишу у идеалне и светиње заједнице.

Трагом Вујићеве спознаје долазимо до закључка да је цивилизација безлична јер је и

њен носилац *civis* (грађанин) безличан, што ће рећи без идентитета, без духовног завичаја, без националности - *некултур-ан*. Сво духовно прегнуће цивилизације своди се на изналагање што ефикасније правне, социјалне и економске регулативе друштва, за друге идеале она не мари или их сматра "превазиђеном прошлостју" којом се опијају понеки ретки занесењаци каквих увек има. Развој цивилизације подразумева затирање култура, свођење њиховог обиља на заједнички, рационалистички исконструисан именилац. Начела појединачних култура, ма колико света и узвишена морају да се поклоне пред начелима општег берићета и комоције.

Цивилизација је некултурна, јер је безлична. Дух модерне цивилизације је дух силе и експлоатације, дух који не осећа светињу посебности, који не осећа дубље законе Божијег управљања васељеном при чему из Једног настаје мноштво. Напротив, посувраћени хуманизам Западне Европе из мноштва ствара Једно (како и гласи масонска парола на новчаници од једног долара). Дакле постоје два *Једна* као два супротна пола. Божанско *Једно* из кога се рађа мноштво (нација, култура) и рационалистичко *Једно*, које тежи да се наметне мноштву, да га поништи, изравна и ујед-

начи.

Из те бивствене опреке развила се духовна драма савременог света.

У чему је разрешење те страшне драме?

У напору *кихотизма* у чију славу је Вујић испевао један од најлепших философских есеја. Кихотизам није занесењаштво које страда у сукобу са реалношћу, нити је Дон Кихот симпатична и дирљива будала неспособна да разуме и прихвати реалност света око себе, како је то представљено у званичној науци о књижевности. Проширујући Унамунову тезу, Вујић у кихотизму види "узвишени правац људског духа", а поносни лик Дон Кихота од Манче за њега је "симбол борбе за дух, борбе за веру, борбе за снове духовне као једину реалност". Кихотизам - то је продор у у бесконачност, страсна жудња да се пробије круг коначности затворен "инквизицијом окрутне Науке". То је духовни подвиг који, свесним излагањем смеху и порузи светине, тежи да досегне оно најбоље у човеку, да урони у бескрајна поља слободе, да се споји са Богом. Кихотизам је "став духовни против рационалистичке, осредње, недуховне, безрезервне Европе".

Судбина Дон Кихотова судбина је свих великих људи уопште који су се увек појављивали када међу људима завлада

летаргија тј. оно што слаби и малодушни зову "реалност". Мисија таквих људи, њихов судбински призив јесте да надвладавају фаталност, статичност, да се боре против неодољивости, летаргије, смрти колико год та борба изгледала узалудна, смешна и очајна.

У свету кога је нововековна философија европска упаквала у мртве и непокретне форме својих система, мисија нашег народа, малог по броју али великог по духу, јесте кихотска. "Словенска мисао", каже Вујић, "тако данас стоји као некакав кихотски подвиг духовни, који на "реалном терену" не значи ништа. Јер је духовност, пре свега, јер је чиста мисао о човеку и његовом живљењу на свету, словенство као духовни задатак изгледа у данашњем времену једна "неостварљива илузија". Она је данас још увек под знаком Христа и има судбину Христа на земљи. разапињање на крст те мисли данас јесте царство без краја и конца. У време које је све у знаку свеобимне и схвехтејуће тејничке мисли, оне која се труди да овлада човечанством, светом, целом земљом, словенска мисао која је "силазак неба на земљу", поклапање земље небом, словенска мисао која је остваривање "небеског царства" и која је жеља за "немогућим" - како се то каже данас - та словенска мисао у ово време мора се пењати непрекидно на Голготу и у том путу пролазити сва

искушења чисте мисли о човеку".

Данас, седамдесет година после ових Вујићевих речи словенска (српска) мисао изгледа још кихотскија. Шта би рекао велики српски философ када би видео небројене исфабриковане "хуманисте", "миротворце", "борце за људска права", са каквом страшћу и упорношћу гуше, затиру и обесвећују све што је српско, сва бивствена упоришта нашег народа, са каквим цинизмом и гордошћу изругују старе херојске кодексе који су нам давали снаге да се одржимо на овим просторима, који су нас покретали на најузвишеније историјске подвиге и надахњивали за најлепше уметничке творевине. Верујемо да би му све изгледало још очајније и још немогућније него у његово време али да би словенску (српску) мисао баш због тога сматрао још неопходнијом. Не само зато што је наша, већ и зато што је једина алтернатива посувраћеном и безбожном хуманизму европском који је суманутом линијом "прогреса" отиснуо човека низбрдицом жеља, прохтева, незајажљиве похлепе, на дно разврата, декаденције и духовне смрти.

Насупрот томе, *српска мисао*, то је поглед унутра, то је братство у љубави, то је хришћанско састрадалништво са ближњима, са људима уопште, којом се надвладава "трагедија усамљености" модерног човека. То је кихотска

чежња да се живи усправно и херојски, у пуноћи бивства.

Јер, као што каже Вујић “два су пута духовна могућа: један води правце у одржавање у подржавање, у једно примање без краја и конца, у једно копирање без смисла и духа, у једну имитацију без стила и израза; други води у тражење сопствених вредности, у мучење по рођеним изворима и дубинама, у стваралаштва из свог духа.

И пред нама, данашњим Србима, ова страшна дилема стоји заостренија него икад у историји. Знајући да је прави пут увек тежи пут, ваља бирати вујићевски тј. не ићи широким стазама света које воде у себеукидање, ништавило и смрт него стрмим, неугодним и надасве ризичним путем боготражења и себетражења.

Таква узвишена мисија мора изгледати смешна и презира достојна онима који себе сматрају “реалистима”. Али има ли ишта трагичније од таквог смеха, истог оног који је и Христа испратио на Голготу?

Тим гордим циницима који, опијени пријатношћу интелектуалног и душевног комфора, са подсмјехом и сажалењем гледају на стваралачке напоре својих простодушних сународника одоговарамо Вујићевим питањем: “Ко се смеје, човек или Бог? И чему?”

Светислав Пушоњић

ЧЕСТИТКЕ И ПРАВОПИС

Крајем сваке старе године пријатељима упућујемо новогодишње честитке.

Иако шаљемо искрене жеље, наше честитике треба да буду и писмене.

На неким честиткама одштампано је овако: “Срећна Нова Година!”, тј. свака ријеч је наглашена великим словом. А то је неправилно. У сложеним називима празника (сложеним од више ријечи) само прву ријеч треба писати великим словом: Дан жена, Дан побједе, па тако и Нова година.

Ако је друга ријеч властита именица, онда се и она пише великим словом: Велики Божић, Свети Сава,...

Синтагма НОВА ГОДИНА пише се на два начина, зависно од тога шта она значи. Ако означава празник (прва два дана године), прва ријеч се пише великим словом: честитам ти Нову годину!

Када се мисли на цијелу годину која ће доћи, онда се обје ријечи пишу малим словом: Много среће у новој

години... Срећна ти нова година, тј. свих 365 дана у години.

Ако наводимо и годину коју честитамо, тј. која је она по реду, нпр. 2006. - тада иза тог редног броја морамо ставити тачку. Написано с тачком: 2006. значи двије хиљаде шеста, а без тачке, тј. 2006 значи: двије хиљаде шест. А ми не честитамо двије хиљаде шест година, већ само једну - 2006. годину.

Да би жеља била тачно исказана и правилно написана, потребно је употријебити и једну запету. Овако: честитам ти Нову, 2006. годину!

На честитики треба написати и адресу примаоца. Уобичајено је да приликом представљања прво кажемо име, а затим презиме. Тако треба да се потписујемо, а и да адресирамо писмо, честитку, разгледницу.

Ни на једној књизи нећемо наћи “Андрић Иво”, “Максимовић Десанка”, већ “Иво Андрић”, “Десанка Максимовић”, ...

Обрнути ред, прво презиме, па име употребљава се

само у школским дневницима, телефонским именицима, енциклопедијама, у којима се азбучно абecedно) сврставање врши према презимену, које се зато пише испред имена. Тај обрнути ред обиљежава се запетом, као у инверзији реченице: Андрић, Иво...

Кад бисмо (на примјер) глумца Петра Краља представили погрешно: Краљ Петар, то би могло изазвати забуну!

Треба да напишемо и улицу у којој станује прималац наше честитке. По заједничком правопису српскохрватског језика, ријеч "улица" писала се велики словом кад је била на првом мјесту у називу улице, Улица цара Лазара.

Данас, међутим, по правопису српског језика ријеч "улица" не сматра се саставним дијелом назива улице, већ је општа ријеч (као ријека Дрина, град Вишеград), па се пише малим словом: улица цара Лазара.

Тргове и булеваре пишемо другачије: Трг Крајине...

Дијана Инђић

ИН МЕМОРИАМ

ПРОФ. ДР РАДОСАВ Ј. ЂУРОВИЋ

Недавно је преминуо наш суграђанин проф. др Радосав Ђуровић који је био и наш стални сарадник за стручно питање језика. У спомен на његов живот и дјело овом приликом дајемо његову ширу биографију и библиографију.

БИОГРАФИЈА

Радосав Ј. Ђуровић рођен је 14.10.1943. год. у Трнавцима, општина Рудо, Босна и Херцеговина. Завршио је учитељску школу у Фочи 1964. године као најбољи ученик у генерацији, затим 1966. год. ВПШ у Зрењанину, па 1972. год. Филолошки факултет у Београду, потом постдипломске студије 1979. год. на истом факултету и докторат филолошких наука 1989. године. Обје његове дисертације - магистарску и докторску - објавио је Институт за језик САНУ.

У свом богатом радном вијеку радио је у многим основним, средњим, вишим школама као и на факултетима и то:

- Основна школа у Штрпцима
- Гимназија у Прибоју
- Филозофски факултет у Нишу
- Учитељски факултет у Ужицу
- Филолошки факултет у Приштини
- Филозофски факултет у Српском Сарајеву

Наставу и предавања изводио је и на многим другим високошколским установама. Такође обављао је и разне друге функције (Председник ОК ССРН Рудо, школски надзорник за иновацију у настави српског језика, директор просвјетно-педагошког завода (11 год.) и др.)

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Рефлекси јата у околини Прибоја, СДЗб XXVI, Београд, 1980, стр. 237-317.
2. Прелазни говори јужне Босне и сјеверне Херцеговине, СДЗб књ. XXXVIII, Београд, 1992, стр. 1-378.
3. Шест огледала о српским акцентима, Учитељски факултет и Културно просвјетна заједница Ужице, 1996, стр. 152.
4. Дијалекти, језик, норма, Учитељски факултет и Културно просвјетна заједница Ужице, 1997, стр. 189.
5. Огледи о српским акцентима, (друго проширено издање јединице под 3), Ужице, 1997, стр. 167.
6. Летнички говорни тип, филолошки факултет Приштина, Врање, 2000, стр. 1-200.
7. О акценту и дијалектима, "Просвета" Ниш И Филозофски факултет Ниш, Ниш, 2004. стр. 1-275.

СТУДИЈЕ, РАСПРАВЕ, ЧЛАНЦИ, ПРИКАЗИ

8. Библиографија радова о Прибоју и његовој околини, Прибојске новине, бр. 41 (27.12.1979).
9. Биљешке о Прибоју и његовој околини (с посебним освртом на језик, културу и становништво), "Прибојске новине" бр. 45 (27.2.1979), 46 (10.3.1979), 47 (16.3.1979), 48 (30.3.1979), 50 (11.5.1979), 51 (11.5.1979), 52 (25.5.1979), 53 (8.6.1979).
10. Рефлекси јата у одричним формама глагола јесам у говору Прибоја и околине, Књижевност и језик 1, Београд, 1980, стр. 73-79.
11. Досадашње проучавање говора Доњег Полимља и његове фонетске карактеристике, Ужички зборник 8, Т. Ужице, 1979, стр. 519-530.
12. Нека запажања о језику Миладина Т.

Радовића, Ужички зборник 13, Т. Ужице, 1984, стр. 442-450.

13. Односне реченице према месним и временским у приповеткама И. Андрића, Огледи и искуства 2, Т. Ужице, 1985, стр. 102-110.

14. О неким прозодијским и гласовним особинама говора Равни код Т. Ужица, ЗбМСФЛ xxx/1, Н. Сад, 1988, стр. 177-180

15. Нагласне карактеристике једне емисије Радио Ниша ЗбМСФЛ XXXIII, Н. Сад, 1990, стр. 135-138.

16. О прелазним говорима јужне Босне и високе Херцеговине, Зборник радова ФФ Ниш, Серија Српски језик и књижевност, св. 2-3, Ниш, 1991-1992, стр. 37-52.

17. Гласови ч, ћ, и ц, ђ у говорима Сукова (код Пирота), Арбанасца (код Прокупља), и Бучума (код Сврљига), Говори призренско-тимочке области и суседних дијалекта, Зборник радова са научног скупа (Нишка Бања, јуна 1992), Ниш, 1994, стр. 273-282.

18. Ужички говори, ЗбМСФЛ XXXVI/1, Н. Сад, 1993, стр. 143-152.

19. Туђице у називима трговинских радњи, "Просветни преглед", "Педагошка пракса" бр. 244, стр. 6-7.

20. Језичка култура у називима радњи (као под 14, прерађено), Народне новине, Ниш, 23.3.1993.

21. Ћевабџиница или ћевапџиница? Примио уредник "Просветног прегледа", 22.3.1993, стр. 2.

22. Језичка култура у именима радњи (као под 16, прерађено), Народне новине, 10.1.1993.

23. Листајући (хрватско)српске правописе, српски књижевни гласник 7-8, Београд, 1993, стр. 106-113.

24. О неким стилским одликама Андрићевих Рзавских брегова, Научни састанак слависта у Вукове дане, књ. 23/2, Београд, 1995, стр. 133-142, резиме на руском.

25. Стилизација семиотичких структура у Андрићевим Рзавским бреговима (као под 19, прерађено и за дупло проширено), "Међај" бр. 31, Ужице, 1993, стр. 87-96.

26. Читајући “Аникина времена”, Српски књижевни гласник 3-4, Београд, 1995, стр. 154-164.
27. Историјско-филозофска основа и језички израз Андрићевих “Аниких времена”, Зборник радова Књижевност и историја 1, Ниш, 1995, стр. 83-96.
28. Настава акцента у теорији и пракси, Споне 5-6, Никшић, 1994, стр. 151-169.
29. Корист од конкуренције “Дневник”, Н. Сад, 4.3.1994.
30. - и Слободан Марјановић, Актуелна питања нормативистике данас (саопштење на Округлом столу у Никшићу 14.4.1994), Споне, 5-6, Никшић, 1994, стр. 42-44.
31. Још о геминацијама у српском језику с посебним освртом на стање у Босни и Херцеговини, ЈФ LI, 1995, стр. 267-281.
32. Вук је решио питање изговора јатових рефлекса (саопштење на Научном скупу **Статус (и)јекавице у стандардном језику** у Никшићу 17.6.1994), Васпитање и образовање 3, Подгорица, 1994, стр.51-58.
33. Ортотонијска норма у речима страног порекла, научни састанак слависта у Вукове дане (реферати и саопштења), књ. 24/1, Београд 1995, стр. 157-167.
34. Јатове варијације и стандардни језик (реферат прочитан на међународном научном скупу актуелна питања српског језика и књижевности у Топуском 23-24.12.1994.) Знамен бр.2, Петриња 1995, стр. 71-76.
35. О акценту села Дрнече (код Александровца 2упског), Зборник радова Филозофског факултета Ниш 3-4, 1993, 1994, Серија српски језик и књижевност, стр. 209-231 + резиме на руском и 4 фотографије.
36. О језику - ни за љубав ни упркос, **Гимназија Прибој 1964/65 - 1994/95** (монографија), Прибој, 1995, стр. 143-145.
37. Нови правописи српског језика, Градина 11-12, Ниш, 1994, стр. 60-73.
38. Речи страног порекла у аутографу “Мемоара” проте Матије Ненадовића и његов тип језика. Реферат интерпретиран на XXV међународном скупу слависта у Вукове дане у Новом Саду, 5. септембра 1995. године, стр. 28.
39. Славенизми и европеизми у аутографу “Мемоара” проте Матије Ненадовића и његов тип језика, Међународни састанак слависта у Вукове дане, књ. 25/2, Београд, 1995, стр. 293-304.
40. Два фрагмента о језику Проте Матије Ненадовића, **Љубомир Ненадовић и српска путописна традиција**, II међународна конференција Филолошког факултета у Приштини, 19-20. мај, стр.163-181.
41. **Неакцентоване дужине и ортотонијска норма** - трећи лингвистички скуп Бошковићеви дани, Црногорска академија наука и умјетности. Научни скупови, књ. 42, Подгорица, 1997, стр. 175-193.
42. Прилог тезама за рекодификацију (и)јекавице. Саопштење прочитано на Првој (оснивачкој) ортографској конференцији **Утврђивање ортографске и ортоепске норме** српског језика с посебним освртом на ијекавску норму, Подгорица, 12-13 10. 1995, 4 стр.
43. Уџбеници и норма. Саопштење прочитано на Другом научном симпозијуму **Српски језик и правопис у уџбеницима и приручницима**, Нови Сад, 4.10. 1995, стр. 4, “Дневник”, Нови Сад, 12. јануар 1996, стр. 15.
44. Прота Матија или Матеја Ненадовић, Српски језик 1-2 (Зборник радова у част Живојина Станојчића(, Београд, 1996, стр. 263-269.
45. Говор Вишеградског Старог Влаха у дијалекатском комплексу Старог Влаха и југоисточне Босне, у: **О српским народним говорима**, Научни скуп Деспотовац, 21-22.8.1996, Деспотовац, 1997, (приредио Слободан Реметић), стр. 209-219.
46. Андрићева поетска транспозиција историје Добруна у новели Излет, Зборник радова Филолошког факултета у Приштини, књ. 5-6, Приштина 1995/96, стр. 71-79. Предавање одржано на Андрићевој Вишеградској стази,

- Вишеград, 2.10.1996. (в. **Вишеградска стаза**, Зборник радова и докумената, бр. 2, Вишеград, 1999, 23-34.
47. Стеван Сремац и Ужичани, особито кроз језик, Књижевно дело Стевана Сремца - ново читање. Зборник радова са истоимене научне конференције. Лингвистичка секција, Ниш, 1997, стр. 191-201.
48. Радосав Ђуровић, **On orthone realism in Serbian language today**, Australian Slavonic and Est European Studies, Melbourne, 1998, стр. 14
49. О именима **Влах и Стари Влах**, Зборник радова Филолошког Факултета у Приштини, бр. 7, Приштина, 1996, стр. 9-16. Резиме на руском.
50. Лингвистичка и историјска пролегомена Вишеградског Старог Влаха (1 дио), Зборник радова Учитељског факултета Ужице, бр. 1, 1997, стр.127-147, резиме на енглеском и руско језику.
51. Летнички говорни тип. Реферат припремљен за међународни научни скуп Дијалектолошка и ономастичка испитивања Косова, Приштина, 23-24. априла 1998. године, стр. 48. Резиме на руском.
52. Летница (на Косову) у дијалекатском окружењу, Радови Филозофског факултета Пале, књ. 1. Пале, 1998, стр. 82-105, резиме на енглеском.
53. Микротопонимија Бијелог Брда и Трнаваца у Вишеградском Старом Влаху, Српски језик IV/1-2, Београд - Никшић, 1999, стр. 289-327 (резиме на руском).
54. Мирослав Николић, Говори србијанског Полимља, СДЗб XXXVII, Београд, 1991, 3-548, у ЈФ, књ. XLIX, Београд, 1993, стр. 231-237.
55. Савремено стварање (приказ књиге: Ноделько Богдановић, Изоглосе југоисточне Србије, "Просвета", Ниш, 1992, стр. 5-80), Народне новине, Ниш, 9.1.19193, стр. 3 и Књижевност и језик 1-2, Београд, 1994, стр. 103-105.
56. Практикум као искорак у неизвесно (мр Љиљана Николић, језик и култура изражавања), "Просветни преглед", 16.2.1993, стр.3.
57. Успон српске лингвистике (приказ књиге: Радоје Симић, Лингвистика стила, "Унирекс", Никшић, 1993, стр. 1-196), "Градина"1, Ниш, 1994, стр. 117-119.
58. Студије о српском дијасистему на југу (приказ књиге: Мирослав Вукићевић, Огледи из дијалектолошких истраживања, Приштина, 1993, стр. 5-123), ЈФ, књ.1, Београд 1994, стр. 255-258.
59. Ново у настави методике српског језика и књижевности (приказ књиге: др Симеон Маринковић, Методика креативне наставе српског језика и књижевности, Креативни центар, Београд, 1994, стр. 231), Иновације у настави 1-2, Београд, 1994, стр. 88-89.
60. Из балканолошких филолошких тудија (**У светлу царских градова**, приредио Недељко Богдановић, Ниш, 1994, 96 стр.), **Ријеч** 1/2, Никшић, (1995), стр. 116-117.
61. Петар Ђукановић, **Говор Драгачева**, Српски дијалектолошки зборник, књ. XLI, Београд, 1995, стр. 1-24, Српски језик, бр. 1-2 Београд - Никшић, 1997, стр. 549-554.
62. Милосав Вукићевић, **Говори Крагујевачке Лепенице**, Приштина, 1995, Српски језик, бр. 1-2, Београд - Никшић, 1997, стр. 555-563.
63. Српски језик на учитељским факултетима, Просветни преглед, 1900, 27.9.1996, стр. 2.
64. Марјановић - *in linguistica!* Приказ књиге: Слободан Марјановић, **Структура назива привредних организација и њихових употреба**, Ниш, 1995, стр. 433 + 7 табела, Српски језик бр.1-2, Београд - Никшић, 1997, стр. 571-574.
65. *Сиђе знаемо како се збори у Призрен*. Приказ књиге: Слободан Раметић, Српски призренски говор I, SDZ, XLII, Београд, 1996, стр. 1-296, Јужнословенски филолог, књ. LIV, Београд, 1988, стр. 9-16.
66. *Fit fabricando faber* (Јаворка Маринковић и Видан Николић, Облици изражавања и стилистика, Учитељски факултет Врање, Врање, 1999, стр. 1-248), "Школски час" 3/99, Београд, 1999, стр. 83-85.

67. Лингвистичка и историјска пролегомена Вишеградског Старог Влаха (1 дио), Зборник радова Учитељског факултета у Ужицу, књ. 1, Ужице, 1998, стр. 127-147.
68. Марјановић *есџ дефини-тивус ин лингвистџица* (приказ књиге Слободана Марјановића, Глаголски облици у временским и погодбе-ниом реченицама, Ниш, 1999, стр. 1-250), методика савремене наставе књижевности и српског језика, 1/2000, Београд, 2000, стр. 101-106.
69. Др Ратомир М. Цвијетић, **Речници у настави српског језика и књижевности**, Учитељски факултет Ужице, Ужице 2000, стр. 1-400, **Методика савремене наставе књижевности и језика**, Београд, 3/2000, стр 2 и Зборник радова Учитељског факултета Ужице, књ 3., Ужице, 2002, стр. 233-256 (резиме на енглеском).
70. Ивићево проучавање српских акцената с посебним освртом на експериментални метод. Реферат припремљен за међународни научни скуп Живот и дело академика Павла Ивића, Београд, септембар 2001. године, стр. 24. (резиме на енглеском).
71. Још о акценту аориста. Реферат припремљен за конгрес слависта, Ниш, 13/14 октобра 2001, стр. 17 (резиме на енглеском, објављено у Радовима 3-4. Филолошки факултет Пале, Српско Сарајево, 2001-2003, стр. 203-214.
72. Зигијевски лирски кругови /*Ziggys lyrical circles*, у: Живорад Лукић *Ziggy*, **Лирски записи** /*The manuscript of soul*, "Просвета", Ниш, 2000, стр. 130-135 (на српском и енглеском).
73. Љубомир Стојановић - научна громада (реминисценција поводом научног скупа), 3 стране, "Ужичка недеља", мај 2002.
74. Живорад Лукић - *Ziggy*, **Сенка правде**, Пожега, 2002, стр 32, предговор Др Радосав Ђуровић, стр. 321-322.
75. *Verba volant, scripta manent*, Пљеваљске новине, 15. фебруар 2002, стр. 9 (приказ књиге Мила М. Плескоњића, **Сто тридесет година Основне школе у Сељашници**, Пријепоље, 2001, стр 1-309.
76. **Новија дијалектолошка истраживања Косова и Метохије - резултати и перспективе** (реферат), Научни скуп, Филозофски факултет Косовска Митровица, 15. и 16. новембар 2002, стр 9.
77. **Акцентска пролегомена (О главним акцентским појмовима данас)** Зборник Филолошког факултета у Приштини, књига 11, Косовска Митровица, 2001, стр. 57-78, резиме на руском.
78. Маринко Божововић **Говор Ибарског Колашина**, Лепосавић, 2002, стр. 1-202, (приказ монографије), Зборник радова Филозофског факултета Косовска Митровица
79. **О природи српских узлазних акцената - експериментална истраживања**, (реферат примљен за XIII међународни конгрес слависта у Љубљани, 15-21. августа 2003), Српски језик књ. IX/1-2, година IX, Београд, 2004, стр. 173-191.
80. **Проф. Ј Вуковић о ијекавици**, Научни скуп Живот и дјело академика Јована Вуковића, Плужине, октобар 2003 (реферат).
81. **Прасловенска метатонија и њене последице** (за Зборник радова Катедре за српски језик Ф.Ф. Ниш, посвећен проф.др. Н. Богдановићу).
82. **Рефлекси јата у говору Вишеградског Старог Влаха**, (за Зборник радова Студијске групе за српски језик и књижевност Ф. Ф. Ниш, посвећен проф. Н. Богдановићу).
83. **О акценту аориста у књижевном језику и народним говорима**, Дијалектолошка проучавања, књ/1, Филозофски факултет Ниш, 2004, стр. 5-23.
- Професор Радосав Ђуровић био је рецензент преко 50 научних књига из области језика и књижевности.
- Припремио:*
Предраг Кастраћковић

ПРЕЗИМЕНА

Ни у једном од народа на овим просторима нема тако занимљивих презимена од српских. А ни слободнијих и сликовитијих. Ако се крене од слова Б. Ту су Будалице, Будалић, Буха, Бубало, Бумба, Бурило, Брњеш, Брашњоглав и Бедевија.

А под Ч. Ту су Чечерина, Черо, Чокљат, Чоковило, Чалија, и Чарлија.

Па онда под Д - Дерикућа, Дероња, Дивљак, Додер, Дрецун, Дутина, Деретина...

Па онда Ћивисило, Ћиков, па Ћого и Ћидалија.

Па под Г - Глибо, Глибан, Глуван, Гњато, Грбо, Греда, Грбавац, Гушо, Гузина.

А под М су Магазин, Макитан, Мандегоња, Микавица, Мрдалић, Мркоња...

Поменимо још Ножица, Ногић, Носовић, Паликућа, Пичета, Попара, Потрбица, Пушара под словом Ч (да опросте читаоци) Курчета, Куреш, Куроња, и Курајица...

Нећемо ићи даље, а сва ова презимена још увијек су у употреби и њихови их власници и носиоци не би мијењали ни за шта на свијету, иако ту има Шупљоглави, Волића, и Будалића, па коме се свиђа нек изволи.

Тако је на једном вјенчању у Херцеговини поп вјенчавао двоје младенаца, па упитао: "Овдје присутни Мирко Рагуз узима Мару Загуз. Има ли каквих сметњи?"

Сви одговоре: "Нема".

"Е кад нема, онда вјенчаје се сја раб божији ... и раба божија ... Било сретно!"

Радомир Јагодић

РУДО КРОЗ ВИЈЕКОВЕ АУСТРОУГАРСКИ ПЕРИОД

Аустроугарска управа у Босни и Херцеговини 1878 - 1918 донијела је велике новине у Рудом.

Успостава границе Аустроугарска - Турска до самог моста између Рудог и Сјеверина. Граница иде узводно лијевом страном Лима до ушћа Увца па даље ријеком Увац. Крај Старог Рудог праве се грађевинска обиљежја двије државе: на турској караула звана Мејташ, а на аустроугарској жандармеријска касарна.

Првих година Рудо остаје у саставу чајничког котара. 1888. године настаје значајна новина у управи Рудо постаје испостава вишеградског среза до 1910. године. Те године се Рудо враћа на статус сједишта општине у саставу вишеградског котара.

Као старјешина се помиње Зухдија Бакаревић врло енергичан и предузимљив човјек који се нарочито истакао у градњи новог Рудог послјије поплаве 1896. године. Прве објекте послјије 1878 године праве Срби, била је то црква св. Илије и конфесионална основна школа.

Оба објекта су била на локацији садашње бензинске пумпе. За градњу цркве и школе стигао је прилог Фрања

Јосифа (400 форинти). Школа је била готова 1885. године. Школа је имала и стан за учитеља.

Црква је завршена 1886. године.

Мост на Увцу је био гранични прелаз, око којег су са лијеве и десне стране изграђене карауле.

Лим се излио између 10 и 11 новембра 1896. године и донио велике невоље становништву, јер је требало прије првих сњегова прибавити кров над главом.

Невоља је била и то што је пут према Увцу био затворен јер је прелазио преко турске територије и сав материјал се морао прибављати воловском запрегом по рђавим путевима. Земаљска влада из Сарајева реагује веома брзо. Доноси одлуку да се подиже сасвим ново насеље на другој страни ријеке Лима, у предјелу Росуље које је тада било под шумом.

У грађевинском одјелу Земаљске владе израђен је план изградње насеља. То је први урбанистички план у Босни а ново Рудо први град у БиХ који је прављен по урбанистичком плану.

Карактеристика тог плана је третман по тадашњим светским урбанистичким надзори-ма: правоугаона улична мрежа

у чијем је сједишту велики простор за занатство, трговину и објекте официјалне архитектуре. Објекти су једноспратнице изузетно са два спрата и приземљем чиме се у потпуности одржавала веза са традицијом Босне и овог краја.

Урбанистички план је завршен и пренесен на терен за краће од мјесец дана. На терену су трасиране улице, доведена вода и изграђене јавне чесме.

Влада страдалницима дијели бесплатно плацеве за градњу и грађевински материјал, алат и новчану помоћ. Наредног мјесеца подигнут је 12 кућа у које је било смјештено 16 муслиманских породица са 37 чланова. Изградња је настављена идуће године, тако да је до краја 1897. године било изграђено још 100 кућа. 1898. године направљен је и мост преко Лима који је био дрвене конструкције и на мјесту гдје је постојала скела и раније ћуприја Мустафе Соколовића.

Мост је финансирала Земаљска влада и отворен је 10. јула 1898. год. уз велику свечаност. Тај мост је надошли Лим срушио 1901. године.

Православна црква није страдала у поплави 1896. године. 1898. године направљен је пут Рудо - Увац десном страном Лима. Исте године је прављен пут Увац - Вишеград, тако да Рудо добија везу према Сарајеву. Још веће отварање према свијету Рудо добија

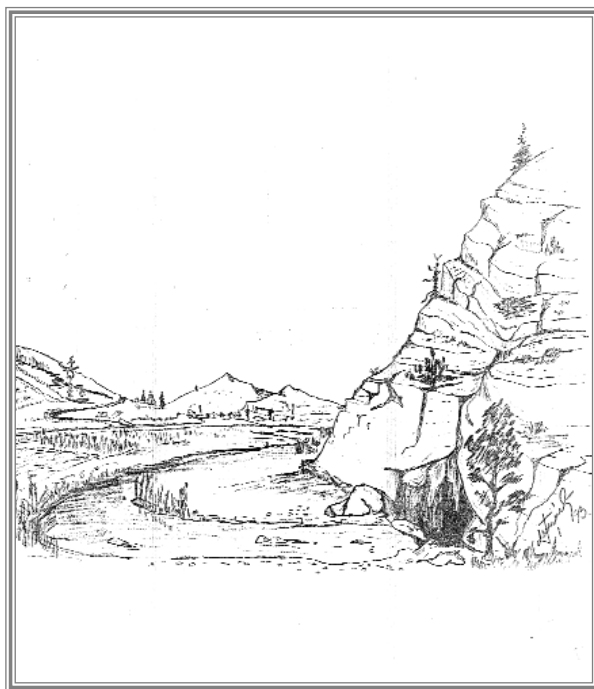
изградњом уско-
т р а ч н е
жељезничке пруге
Сарајево - Међеђа
- Увац и Међеђа -
Вардиште, која је
отворена 4. јула
1906. године.

Увац је био
последња станица
према Турској
територији, прем-
да је
Аустроугарска
имала намјеру да
заједно са

Турском направи пругу до
Сремске Митровице да би
имала везу са Солуном. То је
омела Русија, јер је договарала
са Србијом и Црном Гором
изградњу дунавско- јадранске
пруге, али се ни тај план није
остварио.

Значајно је напоменути да
је у том периоду направљена
џамија, црква и школа. На
ширем подручју нарочито се
изградњом истиче предио
Штрбаца, гдје се прави основна
школа, двије цркве, земљорад-
ничка задруга и читаоница.

Штрбачку цркву у Доњој
Ријечи правили су од тврде
лучевине домаћи мајстори 1883.
године (обновљена је 1970.
године), а посвећена је светом
Илији. Други сакрални објект
- црква Рождества пресвете
Богородице рађена је од тврдог
материјала. Изградња је почела
1906. године, а завршена је
1908. године, а грађена је у

неовизантијском стилу који се у
Босни одомаћио од половине
деветнаестог вијека.

Српска земљорадничка
задруга основана је 1907.
године и урађена је по систему
њемачког економисте
Раифајзена, то је уствари
сељачка кредитна задруга, чије
се пословање темељи на улози-
ма својих чланова. Задруга је
давала кредит својим чланови-
ма за градњу куће, за набавку
стоке, пољопривредног оруђа и
сл. - а од њих откупљивала
жито и друге пољопривредне
производе, складиштила га
чекајући повољну цијену на
тржишту, а члановима
дијелила разлику штитећи их
од зеленаша.

Зоран Стијеповић

ЧЕДНОСТ И ЧЕСНИЦА

Чедна (чедно или чедан) је особа која је по свему чиста, поштена, морална и нескварена. По изводу из "Слова о језику" светог Симеона Мироточивог (Стефана Немање) а који је записао његов син Свети Сава он каже: "Чувајте, чедо моје мило, језик као земљу, ријеч се може изгубити као град, као земља, као душа. А шта је народ изгуби ли језик, земљу, душу?"

Дакле, придјев ЧЕДАН води поријекл од именице чедо, што значи дијете. Чедна је управо особа која је невина и неискварена као дијете. У поуци апостолима, у Јеванђељу по Матеју (18,1-4) каже се: Онога часа приступише ученици Исусу говорећи: Ко је, дакле, највећи у Царству Небеском? И дозва дијете, постави га међу њих и рече: Заиста ваам кажем, ако се не обратите и не будете као дјеца, нећете ући у Царство Небеско. Који се, дакле, понизи као "ово дијете, тај је највећи у Царству небеском."

Будимо као дјеца. Будимо чедни.

ЧЕСНИЦА се у неким нашим крајевима назива и божићна погача. На дан Божића, на дан рођења Господа Исуса Христа, када је полазник или положајник већ стигао, прије него што се сви укућани окупе око трпезе, приступа се ломљењу чеснице. Свако дохвати један крај погаче и откида тај комад. Тада је чесница излозмљена. У једном од дијелова налази се скривена пара и сви покушавају установити је ли баш у њиховом дијелу. Е, за тај комад, дио или парче, је некада у нашем језику кориштена ријеч ЧЕСТ. Историјским развојем језика говорено је "подијелити нешто на равне части" - тј. на равне дијелове.

Тако је дакле, чесница била погача која се ломи на ЧЕСТИ - ломи на дијелове, као што је честица мали и сићушан дио нечега.

Радомир Јагодић Рапо

ЛАЗАРЕВА СУБОТА - ВРБИЦА

Овај празник се празнује у суботу пред Цвијети, осам дана прије Васкрса.

На Лазареву суботу, тј. на Врбицу, некада су ђаци са свештеником и учитељем одлазили ван мјеста по врбове гранчице - Врицу, које су већ старији насјекли. Врбове гранчице су у те дане већ у процесу развијања пупољака-листања и симболишу рађање - живот. Са тим гранчицама уз звоњење црквених звона, а мале звончиће дјеца могу носити у рукама, долазило се цркви,

гдје се уз нарочити црквени церемонијал вршило освећење Врбице. Освећена Врбица дијељена је дјечи, а ова су њом китила своје куће, ради напретка.

Понеки на овај дан одлазе на ријеку да се умију, а послјије умивања ставе камичак на ногу и баце га што даље говорећи: "Колико сам овај камен бацио, толико змије далеко од мене биле".

На Лазареву суботу - Врбицу, обично послјије подне, дјеца наберу свјежег ливадског

цвијећа, које се стави у воду да преноћи, а сутрадан, на Цвијети, укућани се умивају том водом и цвијећем - да би били здрави и лијеви.

Понегдје дјевојке, у групама, обучене у бијеле хаљине и цвијетним вијенцима око главе, иду од куће до куће пјевајући пјесме "Лазарке".

На Лазареву суботу се посебно поспрема и чисти кућа и двориште, слично ономе о Божићу.

Благоје Церовић

ЛЕГЕНДА О ДЈЕВОЈАЧКОМ ТУРБЕТУ У ГРАБОВИКУ

Према овој легенди у давна времена (турски период) загледала се једна дјевојка, Муслиманка, необичне љепоте, у младића друге вјере, неког градитеља, који је кроз село пролазио. Како су јој родитељи забранили да се са њим виђа, а камо ли да се за њега уда, дјевојка ријеши да себи живот одузме и баци се са стијене.

На том мјесту је сахранише и подигоше турбе које се и данас зове дјевојачко. Ноћу из турбета види се пламен, али тамо нико никад није смио прићи. У ноћи пуног мјесеца, причали су стари људи, да су виђали дјевојку сву у бјелини.

*Припремио Драган Пайоњак
према казивању старца Клачара*

СВАТОВСКО ГРОБЉЕ ПРЕМА РУПАВЦИМА

Сватовских гробаља има много у читаву рудском крају. У она стара времена сретали се сватови, муслимански и каурски, нису се хтјели једни другима уклонити с пута, и ето ти боја, погибије и оних гробова, мраморови и нишанци једини близу других. А на муслиманске сватове нападали на путу још и хајдуци, робили их, и сватови гинули у окршају с хајдуцима, и тако настајала на тим мјестима сватовска гробља, само муслиманска.

Чувено је сватовско гробље на гајевима према селу Рупавцима. Велики нишанци, њих петнаест до двадесет, а на њима некакве избочине па још сабље и руке. То је гробље изгинулих муслиманских сватова. Напали их хајдуци, настао љут окршај и сватови изгинули, а цура рањена са искрвављеним ђевером и првим сватом побјегла је на коњу према Рудом и пала ондје, гдје је Чизмино гробље на дну Старог Рудог. Ту је и укопана, ено јој тамо и нишанаца, оних великих. А пред саму смрт оставила да јој се прода рухо и сав накит, што га је на себи носила, и да се од тих пара направи ћуприја, њезин хајрат. Тако је и било. Цура ту иза тога и испустила душу, а људи јој од продатог руха и Ђевахира направили лијепу камену ћуприју баш ондје где је и умрла, на Сополјинском потоку. И још њој за спомен на једном камену урезали слику њезина златна тепелка. Ено те шаре и сад тамо на камену.

Казивао: Ахмо Лука

ТУЛБЕ У ПРЕБИДОЛИМА

У Пребидолима крај Рудог има једно камено тулбе, а у том тулбету почива неки Турчин (читај: Муслиман) који се био с комитама из Србије. Комите имале битку баш овдје, крај тулбета, а онда се дале у бијег према брду Цикоти. А један Турчин на коњу, онај што овдје лежи, дао се за њима у потјеру и сустигне једног комиту на путу, ће се одмара.

”Стани влаше, побјећи ми нећеш!”

”Вала нити ћу ти бјежати нити могу”, одговори комита сав уморан од боја и хода.

И упусте се у борбу сабљама. Турчин онако на коњу, а комита на земљи па био тако окретнији и дочекао врхом своје сабље Турчина по врату. Турчин се тако онеспособио, и коњ под њим право окренуо натраг. У путу се почео кочити у врату, и оно мјесто гдје се то десило, прозвало се по томе Кочине. Јахао даље и још више ослабио па почео носити главу на скутима и оно мјесто, ено га онамо, види се, ће му је глава пала на скуте, зове се и данас по томе Кути. Коњ га је носио још, овдје је с коња пао мртав па је на истом мјесту покопан, а на гробу му онда направљено ово тулбе.

И још нешто: која је год породица имала земљу на којој је ово тулбе, не да јој се у мушкоме породи, рађају се само женска чела, и у тој кући се прижењавају момци са стране. Тако ти је и данас.

*Казивао: Будимир Гардовић
Зазивао: Алија Бејтвић.*

Иво Андрић ЗНАКОВИ ПОРЕД ПУТА

Колико је дубоко и како древно неповерење које одувек указују сви ”људи од посла” према машти и свему што долази од ње! Свештеници, војници, трговци, политичари, научници - сви су њени непријатељи, и сви је искоришћују.

Мисао о вечности и животу иза гроба створила је све што се назива људским делом на овом свету. Она је у исто време и зачетник сваког уљуђеног живота и главни узрок његове беде и несавршености. Јер, загледани у вечност, као у бескрајни, недостижни узорак, ми ткамо овај наш кратки замршени живот. Само тако је све ово могућно и објашњиво: и ми и живот и наша воља и снага да га живимо.

Вредност лепоте је у бескрајној разноликости видова под којима нам се јавља. У томе је и њена оплемењујућа снага и њена највећа драж.

Ништа не подстиче у нама рад наше маште и ништа није узбудљивије него ли гледати старе цивилизације на њиховом извору који је одавно пресахнуо.

Трајно је само оно што није добило облик ни име, што никад није ни напуштало бескрајне и вечите пределе непостојања.

ДОЛИНОМ ЛИМА

Б У Ј А К

Планински масив који се налази између Лима и Дрине, помиње се уз име кнеза Павла Радаковића оснивача породице Павловић. У подручју Дрине и ушћа Лима у Дрину Павловићи су имали с лијеве стране Дрине град Бродар чије су зидине сачуване и до дана даншњег, а са десне стране Дрине у посједу им је био Бујак.

Ту је 29.09. 1447. године Иваниш Павловић издао пове-

љу којом се потврђују Дубровчанима трговачке повластице, која се завршава овако: ”на планини на Бујаку према нашем граду Бродару”. како се повеље никада нису писале у планини треба схватити да су браћа у подручју Бујака имали двор јер се повеље пишу на двору. Да је то тако, показује сачувани топоним задвор. Са групом планинара обишао сам читаво

подручје, знаке градитељства нисам уочио. На коти 1221 се налази зараван обрастао дивљим божуром који дају изузетно лијепу слику када исцвјетају. Зараван је оивичена па изгледа као амфитеатар па би се можда археолошким истраживањем дошло до трагова материјалне културе.

Гребеном планине се спушта ка Горњој Стрмици преко Соколових стијена или ка Врзиглаву и Доњој Стрмици.

Зоран Стијеповић

ДА ТИ КАЖЕМ

* * *

Покушај да га одвратим од политике, био је узалуда!

Говорио сам му, да политичар, мора да даје лажна обећања, да прима и даје мита, да се разумије у корупцију. Да, мора да једе масно, слано, слатко, да има бар две спонзоруше, и да би било кул, његова жена да има швалера.

Додуше, за све ове особине, био је талентован. И што се тиче његове супруге, она је већ имала велико искуство.

Иначе, он је необразован. Када је први пут видео Рудо, рекао је: ”Ау, колика је ова Југославија”. Ипак, брзо је научио све о географским границама, али о људским, моралним границама ништа није знао. Баш то, незнање, му је повећало рејтинг у малограђанској опцији.

И он постаде посланик. И зато ми овако ”лепо живимо”.

А ја, будала, хтео да га одвратим од политике?

* * *

Руђани су људи са стилем. Они тихо и неприметно напуштају своје огњиште.

Врше етничко чишћење сами над собом, а да се ни једна владина, или невладина организација, за то не секира.

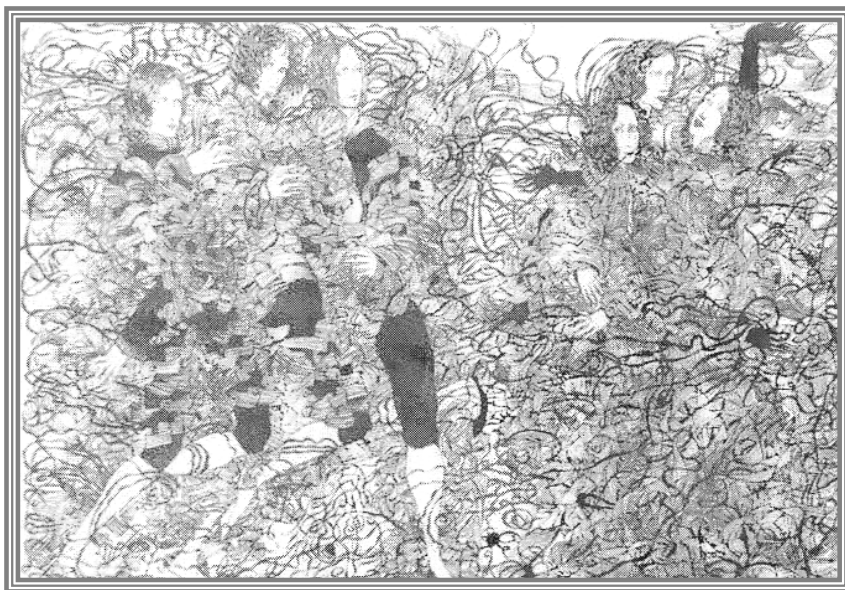
Што неко рече: ”Боли њих ...!”

Једино што се гради у општини Рудо, то је понека црква или цамија. Тако да посао могу добити поп или хоџа.

Па, пошто у Рудом, ”нема живота”, људи и жене су почели да размишљају како да се сахране.

Прича ми један пријатељ:

”Моја жена, Наста, хоће да се сахрани са мобилним телефоном! Е, не дам вала! Може да јој доле зазвони па да се пробуди. А кона Смиља би да је сахране на бок. Каже, научила тако, са стране. А

њен муж Тиосав, он би да се сахрани потрбушке, гологуз, да има где пуница да га целива!

А прика Миле би да се сахрани са попом. Питао сам попу, поп неће да умре!!!

Ама, нек је весело, па макар било и на гробљу! Боље је да се смејемо, него да плачемо над својом судбином.

Зоран Газдић

ПИСМО КУМУ

Драги мој кумашине,

Одавно се каним да ти напишем писмо, али ко велим што би ти писао кад се често чујемо телефоном. Али није то исто, мој кумашине, чути се телефоном и написати писмо.

Кад зовнеш телефоном, некако брате много журимо, јер ко велим скупо је, кошта те, па само оно - како си? Добро сам, како су твоји? Добро су, шта има ново код тебе? Ништа, и крај.

Није мени, кумашине, толико криво што нема ништа ново, ма то могу некако и да опростим, већ ми је, брате, криво што нема ни оног старог, и то им не могу никако опростити. Сјећаш ли се, кумашине, док си овдје био кад оно у три сата поподне, када радници из фабрика, из "Металца" и "Полимке" размиле се по чаршији, по продавницама и кафићима. Пун Стари хотел, па тура по тура, прича по прича, па, богами, загрми и пјесма, а код Паја не можеш ни да уђеш. Е тога, мој кумашине, више нема. Нема ни радника "Металца" ни "Полимке". Нема, кумашине, ни твог "Трговачког". Све нестало негдје. Није, мој кумашине, ни Стари хотел што је био, зврји празан, постао некаква кладионица, па понеко сврати, а понеко попије и кафу. Сјећаш ли се кумашине како смо "код Паја" сједили и пили најбољу

кафу на свијету. Е нема, мој кумашине, више ни Паја ни Пајове кафане. Има, мој кумашине, пуна чаршија, ма на сваких двадесет метара некаквих кафића у којима по читав дан сједи ово мало омладине што је још овдје остало или није имало гдје да оде. Сједе за празним столовима и само они знају о чему размишљају и шта их још овдје држи.

Рекох ти, мој кумашине, да нема ни твог "Трговачког", али продавница има колико хоћеш. Имаш, брате, у њима да купиш робе из цијелог свијета, и из Кине и Њемачке и Словеније, ма имаш са свих страна, али једино нема наше домаће ништа. А и шта ће бити кад нам готово ниједна фабрика не ради, па све само страна роба.

Политичари кажу да нам је једина шанса да развијамо пољопривреду. Која црна пољопривреда, мој кумашине, кад немаш ни села ни сељака. Остали бабе и ђедови на селу, па зар ће нас они, црни, развити. Црна нам је то шанса мој кумашине, а са оваквим политичарима нам се још црње пише. А у чаршију се увукла нека чудна тишина. Сви ћуте. Свак се некако у себе увукао, нема више ни оних дружења, ни шетњи, нема ни оног "хајдемо на кафу". Нема ништа што је раније било. Љепота је некад било видјети кад око подне почну на Трг да долазе аутобуси са свих страна, из којих као набујала ријека покуљају

ђаци, па једна смјена одлази, друга долази, пун Трг младости. И сад ми, мој кумашине, у ушима одзвања њихова граја, смијех, њихова дозивања, шале и доскочице. Има и сада ђака, али сви стану у један аутобус. И некако су ми друкчији, некако су сувише тихи и са Трга се расплину као магла пред најездом вјетра, непримјетно, само их нестане. А и све их је мање, сваке године све мање, питам се докле ће их бити. Хоће ли бити да нам и ђаци морају да иду негдје у "бијели свијет", као ови што су завршили школу, што кренуше "трбухом за крухом". Али не кривим их, није то њихова воља.

Туга те ухвати, мој кумашине, када видиш камионе натоварене са стварима, људе који гасе дједовска огњишта и одлазе. А са њиховим одласком сваки дан овај град лагано умире.

Мој кумашине, нећеш ми вјеровати, не можеш више ни пијане чути да запјевају. Кажу, пјевају само луди. Ваљда само они нису схватили да је град мртав, да је умро, а кад ће га сахранити то ти не знам казати.

Морам завршити, по навичи журим, није да имам некаква посла, него кажем из навике. Писаћу је теби опет, ако шта буде ново, али слаби су изгледи да ће бити.

Милован Костић

УРЕДНИЧЕ, подразумева се поштовани,

Прочитао сам 2. и 3. број твојих "Видика". Свака част! Садржај целог часописа ми је приредио леп духовни угођај, али принуђен сам да издвојим умотворине Душана Павловића, званог Дуле. Његове умотворине су ме засмејале до суза, што у овом свету брзине и стицања, и није свакидашња појава. И баш у том угођају упућен ми је прекор "Како се можеш толико смијати тој наиви и тој баналности!". Наравно, то ме погодило, не због мене, него због осионог багателисања истинских вредности и спонтаних угођаја, с неке висине савремене "цивилизоване" озбиљности. Натерало ме то да ти се обратим, јер си, можда и сам имао сличних примедба.

Живимо у времену у коме је профит врхунско божанство, а брзина уклапања у вредности које то божанство намеће, мерило човека, њега као личности. У јурцању за "профитабилним и прагматичним" вредностима изгубљени су спонтаност, простодушност и многе иконске вредности које човека чине човеком, а живот могућим, лепшим и смисленијим. Спонтаност је замењена масом "правила културног понашања" која човек мора да научи напамет, како би се

могао "уклопити" у сваку ситуацију. Лепо је то, али то је сувише вештачки, јер се дух човека са тим доводи у "принудни положај" у коме се губи и она изузетно пријатна простодушност спонтана, истинска радост. Човек више не живи него се "уклапа". Ако се не уклопи у вредност коју је неки паметан и школован смислио, званични орган или установа прогласили врхунским, а на телевизору демонстрирали чувени извођачи, вредан је презира као нецивилизован и некултуран. Све што не знаш учи са телевизора. У том духу је данашњи школовани читалац задовољен школским знањем о животу и књишким естетским правилима, а оптерећен жудњом "академским духовним нивоом", па је за њега Дулетова прича о Миленковом шверцу прасадима обично и безвредно "простонародско луцпрање". Јер, боже, прича о баналности-ма свима препознатљиве свакодневнице, а не о неким високоумним појмовима које обичан човек не може разумети док му их академски образован човек не растумачи. "Културом и правилима" убије-на је свака спонтаност, да се човеку није с миром насмејати на сав глас и од срца.

Обузети "новим, научним,

напредним, светским, међународним" и уопште "савременим" мерилима нашег свакодневног живота, изгледамо себи мали и безвредни. Припрему трпезе па и саму трпезу меримо са светским догађајима и у очају установимо да се бавимо безвредним стварима! Због оваквог гледања на себе, најчешће не разумемо ни свој живот, па не видећи у њему ништа ни лепо ни како треба, незадовољни њим кукамо и стално ишчекујемо да ће однекуд, а најчешће са Запада, доћи пун лепоте, смеха и разноразне оде. Зато, како рече свети Николај, олако и прихватимо туђинске шарене крпице.

Дулетове приче о Желимировој промашеној трговини и тешкој драми са прасетом, која се после многих перипетија на крају ипак завршава хепиендом и тешкој "несрећи на раду" због нестручне употребе ћускије, као и употребе "технички неисправног маља", својим квалитетом спадају у ред наших најуспелијих књижевних творевина. То су и избором тема, и пишчевим односом према јунацима и догађајима и начином казивања.

Прије свега сам предмет радње, тематика, јесте банална, свакодневна, али баш зато

значајна и вредна. Јер, цео наш живот је и саткан од свакодневних баналности, док су "велики и узвишени" догађаји права реткост. "Историјски важни догађаји" ратови и слично, десе се једанпут - два и једној генерацији. Моја генерација, чак, умало да остане без иједног личног ратног искуства. Ма како нам се чинио узвишен, наш живот није ништа друго до банални "трговачки" промашаји и мукотрпно исправљање грешака, какве Дуле приписује себи и неком несрећном Желимиру. Сложићемо се да нити је смешно ни лако кад купиш шугаво прасе, па макар и за три боце пива, нити кад, макар и нехотице, треснеш оца маљем "међу очи". Није тешко замислити како би ово било представљено у некој друштвеној анализи и полицијском извештају. Била би то црно бела, или начисто црна слика наше привреде и крајње неодговорно понашање запослених са последицама тешког повређивања, што би све скупа одавало једну врло суморну слику живота. С овако озбиљних позиција сугерисао би се врло песимистичан поглед на целокупан живот, што би код читаоца, већ ионако притиснутог суморним мислима, изазвале гнев према актерима, а очај и безнађе према соп-

ственом животу.

Међутим, поспррдним односом према озбиљним догађајима, писац одузима сву ону тежину и озбиљност коју они стварно имају. сводећи их тако на баналност и нудећи ведар поглед на њих, аутор указује на лакоћу и лепоту живота уопште. У његовом казивању Желимир је у почетку лакомслен, промашен, али на крају узвишен лик. Као прави трагични јунак, он прво направи грешку, да би потом уз помоћ ветеринарског конзилијума дошао до катарзе, односно пролазећи кроз мучна, али ефектна свакодневна купања шугавог прасета, тријумфално дочекује свињокољ са свињом од двеста кила.

Сам аутор у причи о "несрећи на раду", није жртва своје непромишљене грешке, већ окрутне судбине која хоће несрећним случајем да начини од њега оцеубицу. Међутим, на тај изазов судбине он врло одлучно реагује низом медицинско-хуманистичких мера, укључујући и каду пуну воде у којој упорно држи очеву главу док се истом не поврати свест. После низа перипетија, он излази као победник Судбине.

Није лако од озбиљне ствари направити неозбиљно, али је врло корисно. А Душан, очигледно то уме. Ругањем себи и невољама, он сатире

гордост, сујету и себичност, а невоље надилази и побеђује. Он ругањем не поништава тешкоће, него им одузима ону застрашујућу моћ која ствара очај и безнађе из кога се живот чини тешким и лишен свих лепота. Ругањем се и сама тешкоћа претвара у лепоту, постаје део лепоте живљења. То је у ствари само поглед на живот с ведрије стране, с које се лакше побеђује свака мука. У супротном западамо у малодушје и безнађе, а то је већ само собом велика тешкоћа. Смијући се овим јунацима и невољама кроз које пролазе, ми се уствари смејемо себи и својим невољама. Тако нам и споствени живот постаје и лакши и лепши.

Господине Уредниче, пуно си учинио за своје читаоце кад си твојим "Видицима", осим "државних" обухватио и овог "народног" уметника. Потапајући на својим причама у баналну свакодневницу, Душан нас ослобађа гордости, сујете, али и малодушја. Ослобађа нас многих "тековина цивилизације" које су нас бациле у несвест. Такорећи, цивилизацијом онесвешћени живот враћа у живот.

Витомир Пушоњић

